

EFTALIOTIS ARGYRIS

ΦΥΛΛΆΔΕΣ ΤΟΥ
ΓΕΡΟΔΉΜΟΥ

Argyris Eftaliotis

Φυλλάδες του Γεροδήμου

«Public Domain»

Eftaliotis A.

Φυλλάδες του Γεροδήμου / A. Eftaliotis — «Public Domain»,

Содержание

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥ	5
ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΕΡΟΔΗΜΟΥ	6
ΠΡΩΤΗ ΦΥΛΛΑΔΑ	7
Α' ΜΑΝΝΑΣ ΓΥΙΟΣ	7
Β' ΠΡΩΤΕΣ ΑΓΑΠΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΙ ΠΟΝΟΙ	9
Γ' ΠΡΩΤΗ ΛΑΧΤΑΡΑ	11
Δ' ΣΚΟΛΕΙΟ	12
ΣΤ' ΚΑΡΑ ΚΟΛ, ΧΑΖΙΡ ΟΛ!	13
Ζ' ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ	14
Η' ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ	15
Θ' ΠΡΟΚΟΠΗ	16
Ι'	18
ΙΑ' ΣΚΟΥΛΑΡΙΚΙ ΝΑ ΤΟ ΚΡΕΜΑΣΟΥΝ!	19
ΙΒ' ΕΝΑ ΟΝΕΙΡΟ	21
ΙΓ' ΟΞΩ!	22
ΙΔ' ΣΤΟ ΜΕΣΟΒΟΥΝΙ	23
ΙΕ' ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΜΝΟ	25
ΙΣΤ' ΠΙΑΣΤΗΚΕ!	27
ΙΖ' ΛΑΧΤΑΡΕΣ ΚΑΙ ΔΟΥΛΕΙΕΣ	28
ΙΗ' ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ	29
ΙΘ' ΠΟΥ ΑΚΟΥΣΤΗΚΕ!	30
Κ' ΞΑΠΛΩΜΕΝΟΣ	31
ΚΑ' ΧΑΛΑΣΜΟΣ ΚΟΣΜΟΥ	32
ΚΒ' ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ ΑΚΟΜΑ	33
Κонец ознакомительного фрагмента.	34

Argyris Eftaliotis

Φυλλάδες του Γεροδήμου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥ

Ταξίδευα, τώρα και τρία χρόνια, στ' Άγιο Όρος, και για διασκέδαση, και για να κοιτάξω κάτι χερόγραφα. Και σκαλίζοντας μια μέρα στη Βιβλιοθήκη, πήρε το μάτι μου δεμάτι χαρτιά τυλιγμένα σε κεντημένο μαντίλι, με σταυρό απ' έξω, κι από κάτω μεγάλα γράμματα, «Φυλλάδες του Γεροδήμου».

– Τι χαρτιά είν' αυτά; ρωτώ τον Καλόγερο που με συνόδευε.

– Και γω δεν καλοξέρω, αποκρίνεται ο Καλόγερος. Πέρασε πρόπερσι ένας γέρος από δω, και τ' αφήκε. Δεν ήθελε να πη μήτε πούθε ήρθε, μήτε πού πήγαινε. Είταν αμίλητος κι ακόντευτος. Ξήγησε μόνο στον Ηγούμενο πως αυτά είναι τα χερόγραφά του, κι όποιος περαστικός επιθυμεί ας τα διαβάση, κι όποιος τα διαβάση από την αρχή ως το τέλος και του αρέσουν, μπορεί και να τα πάρη μαζί του.

– Και δεν τα διάβασε κανένας ως τώρα;

– Κανένας. Τάρριξε ο Ηγούμενος μια ματιά, και μας είπε πως είναι γραμμένα σε βάρβαρη γλώσσα. Τα κοίταξε κ' ένας καθηγητής που ταξίδευε στα μέρη μας τις προάλλες, και σουφρώσε τα φρύδια του και τα χείλη του σαν το χορτάτο που βλέπει ξερό ψωμί.

– Είμαι περίεργος να τα δω και γω, είπα του Καλόγερου.

Και κάθισα, κι' άρχισα να διαβάζω. Και βλέποντας ο Καλόγερος πως δε μ' έπιανε αναγούλα και μένα, μόνο διάβαζα κι όλο διάβαζα, με καλονύχτισε (είτανε βράδυ), και μου είπε, σαν αποτελειώσω, να κλειδώσω και να φέρω το κλειδί στο κελλί του.

Πρέπει να κοντεύανε χαράματα σαν ξανάδεσα τα χαρτιά στο πανί. Τα πήρα στην αμασκάλη μου, έσβυσα το καντήλι, βγήκα και κλείδωσα την πόρτα. Τρέχω στο κελλί και ξυπνώ τον Καλόγερο και του δίνω το κλειδί.

– Τα διάβασα όλα, του είπα, κ' είναι δικά μου. Ορίστε αυτό το τάλλαρο για την καλωσύνη σου. Πηγαίνω τώρα στον αγωγιάτη μου, να ξεκινήσω με τη δροσιά. Έχε γεια, και προσκυνήματα στον Ηγούμενο.

Κ' έφυγα με τα χαρτιά του Γεροδήμου μαζί μου. Είτανε χτήμα μου, και δεν μπορούσε κανένας να μου τα πάρη. Μα οι Καλόγεροι είναι παράξενοι κάποτε, και δεν ήθελα ν' αρχίσω λογομαχητά μαζί τους, ανίσως και τους περνούσε υποψία πως κάτι αξίζουν αυτά τα χαρτιά. Καβαλίκησα λοιπόν τάλογο, κ' έφυγα.

Σαν ήρθα στην Αθήνα, και τα ξαναδιάβασα, και μοναχός μου, και με τους φίλους μου, αποφάσισα να τα δώσω και στο Κοινό. Μηγαρή δεν είχα και του Γεροδήμου την άδεια; Ορίστε τι έγγραφε επάνω στο ξώφυλλο:

«Αυτό το χερόγραφο δεν είναι μήτε αληθινές ιστορίες, μήτε παραμύθια. Είναι και τα δυο. Όποιος το πρωτοδιαβάση ως το τέλος, είναι ο κληρονόμος μου. Ας το κάμη ό,τι θέλει. Όποιος το μισοδιαβάση και πη πως δε βρίσκει μερικές αλήθειες μέσα σ' αυτό το παραμυθολόγι, και πως μερικά παραμύθια δεν είναι κι από αληθινές ιστορίες αληθινώτερα, ας έχη το ανάθεμα, αμήν».

A. E.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΕΡΟΔΗΜΟΥ

Πρι διαβάσης τις φυλλάδες μου, Χριστιανέ που με πήρες στα χέρια σου, ίσως θέλεις να ξέρης ποιος είταν ο Γεροδήμος. Ας σου δηγηθώ λοιπό με λίγα λόγια τα πρώτα μου χρόνια, πριν καταπιαστώ τις άλλες φυλλάδες. Όσο για τα κατόπι τα χρόνια, μπορείς και να τα μαντέψης ως ένα βαθμό. Το παιδί θα σου δείξη τον άντρα. Δε γνώρισα, και πιστεύω μήτε του λόγου σου δε γνώρισες άνθρωπο που του άλλαξε τα καύκαλα ο καιρός.

ΠΡΩΤΗ ΦΥΛΛΑΔΑ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΟΥ ΧΡΟΝΙΑ

Α' ΜΑΝΝΑΣ ΓΥΙΟΣ

Γεννήθηκα στο σπίτι της Μάννας Μου, σε νησί της Τουρκίας. Είταν αυγή, πρώτο λάλημα πετεινού. Το δικό μου είταν το δεύτερο λάλημα την αυγή εκείνη. Άκουσα πως σα με φάσκωσε και με κρατούσε στα χέρια της η μαμμή, έβλεπα το λυχνάρι, και στήλωνα τα μάτια μου κατά το φως. Αυτό δε μου φαίνεται και παράξενο. Το παράξενο είναι που σα μεγαλώσουμε δεν έχουμε τόση γνώση. Χρόνια και χρόνια μπορεί να μένη λαός στο σκοτάδι, και σπίθα να δη, σφαλνά τα μάτια του. Κι αλλοί στον που τίναξε τη σπίθα στη μέση!

Ο πατέρας μου συχωρέθηκε πρι να γεννηθώ... Είμουμα λοιπόν της μάννας μου γυιός, και μ' εκείνην αρχίζω αυτά τα πρώτα μου χρόνια.

Και τ' αρχίζω με λίγα λόγια. Σκοπός μου, καθώς είπα, είναι να γνωριστώ με την αφεντειά σου, αγνώριστε πατριώτη και κληρονόμε μου. Να ξέρης ποιος είναι που σου αφίνει αυτή την παράξενη σερμαγιά. Α σου πω πως είμαι ο Γεροδήμος, τίποτις δε θα καταλάβης. Α σου πω πως είμαι λιγνός, μαυριδερός, άσκημος, και λίγο κουτσός, τότες ίσως με ξανατυλίξης και στο μαντίλι, και Θεός πια το ξέρει πότε θα διαβαστούν αυτές οι φυλλάδες! Ίσως όταν χίλια χρόνια και δω γυρεύουνε χερόγραφα ν' αποδείξουν πως και προ χίλια χρόνια βρισκότανε Ρωμιοί που πασκίζανε να γράφουν τη γλώσσα τους.

Εκείνο που ίσως πρέπει να ξέρης είναι τι λογής γυναίκα είταν η μάννα μου, και με τι λογής μάτια μ' έμαθε να βλέπω τον κόσμο. Και τότες με καλό αρχίζουμε τη δουλειά μας.

Πρώτη φορά που φύλαξα την εικόνα της μάννας στο νου μου μέσα, είτανε σα μ' ένιβε μια Κεριακή πρωί και με συγύριζε να με πάη στην Εκκλησιά. Πρέπει να είμουν ως τεσσάρω χρονώ. Πώς πέρασαν αυτά τα τέσσερα χρόνια, από την ώρα που πρωτοάνοιξα τα μάτια μου, ως την Κεριακή εκείνη που μ' ένιψε η μάννα μου στις αυλής τη βρυσούλα, είναι άγραφη ιστορία. Στο νου μου δε γράφηκε. Τι να τη λέγω; Δανεισμένα λόγια θα λέγω. Το πολύ να πω πως δεν υπόφερε το σπίτι μας από μεγάλο κακό, δεν ήρθε κανένας σεισμός να το πλακώσει, κανένας δανειστής να βουλώσει τις πόρτες του, δεν ήρθε πια κι ο χάρος να το ρημάξει. Τι θέλαμε άλλο; Τώρα που είτανε χήρα, τύλιξε η δύστυχη η μάννα μου το κεφάλι της με τη μαύρη τη μαγουλίκα, δούλευε στον αργαλειό, κ' έτσι ζούσαμε. Η αδερφή μου η Άννούλα, έξη χρόνια μεγαλύτερή μου, κοίταζε τις μικροδουλειές του σπιτιού, μου έκανε και την παραμάννα. Βλέπεις τώρα πως είχα κι αδερφή. Τη ζωγραφιά της θα τηνε δης κατόπι. Τη φυλάγω σε ξεχωριστή γωνιά της καρδιάς μου, με καντηλάκι αναμμένο μπροστά της, που δε σβύνει ποτές.

Πήγαμε λοιπό στην εκκλησιά εκείνη την Κεριακή. Εκεί, μέσα στο γυναικίτη, μπροστά στο καφάσι, καθώς που έκανε το σταυρό της, εκεί ανασήκωσα το πρόσωπό μου και την καλοείδα πρώτη φορά τη μάννα μου, με μάτια που αφίνουν εικόνες μέσα στο νου. Είτανε μαύρα ντυμένη. Τα μάγουλά της κατάχλωμα. Από τη χαμηλωμένη ματιά της έσταζε τέτοια λύπη, που κοίταζες τα χείλη να δης τι τρέμει, και κει έβρισκες την πίκρα ζωγραφισμένη. Αυτά όλα τα μάζευα τότες και τάκρυβα στην καρδιά μου, να τ' ανιστορώ και να τα νοιώθω τώρα που μήτε κείνη πηγαίνει πια στην εκκλησιά, μήτε γω έχω τη δύναμη που μαζεύει λουλούδια της νιότης για την ερημιά που τη λένε γεράματα. Αν είσαι και συ εξηντάρης, αγνώριστε πατριώτη, πες μου, αν μπορής, πως δε βγάζεις και συ τέτοιες εικόνες από το θυμητικό σου, όταν καθίζης στον ίσκιο των χρόνων σου αδυνατισμένος κι αποσταμένος, να ξεκουραστής και να δυναμώσης. Πες μου α δε βρίσκης παρηγοριά στα γλυκά τους τα χρώματα, μα ας είσαι

και φονιάς, κι αβοκάτος, και – δάσκαλος! Πες μου α δε φωνάξη τότες κρυφή φωνή μέσα σου «Μάννα μου», κι ας έμαθες να κλίνης το «μήτηρ», με το δυικό του μαζί!

Τι παράξενο όμως, τίποτις άλλο να μη θυμούμαι σ' εκείνη τη λειτουργία! Μήτε τον παπά, μήτε τους ψαλτάδες, μήτε πολυελαίους, μήτε μανάλια! Τίποτις άλλο, παρά τη μάννα μονάχα! Τη μαυροφόρα τη μάννα, και σύννεφα ολοτρόγυρα! Ξεχάστηκαν όλα τάλλα, για την καλή σου την τύχη.

ΣΗΜ. Εδώ αφήνουμε μερικά, που δεν φαίνονται χρειαζούμενα για το σκοπό του βιβλίου.

... ανάδες μπορούνε να φανταστούν τι σημάδια μας αφήνουν τα λόγια και τα καμώματά τους, τι φυλαχτήρια καταθέτουνε στην καρδιά μας, έπρεπε κι από βασίλισσες να γίνονται πιο περήφανες. Να ξέρουνε μόνο πως σαν αναπαύονται στο μνήμα θα σπαρταράη ζωντανή μια τους πράξη, ένα τους χάδεμα στο νου του παιδιού τους, – τι άλλο θέλουν! Ποιος μεγάλος του κόσμου τεχνίτης αφήνει τέτοια σημάδια αθάνατα! Ποιος ποιητής, ή φιλόσοφος, ή και – & δάσκαλος&!

Άλλα δυο χρόνια πρέπει να κολυμπούσα στα παιδικήσια μου χρόνια σαν ψάρι στα γαλανά του νερά, και κόσμο δεν έβλεπα παρά σαν πηδούσα κάποτες απάνω στο κύμα και κοίταζα στον αέρα πότε αχτίδες, πότε σκοτάδι.

ΣΗΜ. Κ' εδώ αφήνουμε μερικές σελίδες.

Β' ΠΡΩΤΕΣ ΑΓΑΠΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΙ ΠΟΝΟΙ

Περνούσαν ως τόσο τα χρόνια. Τον ένοιωθα πια τώρα τον εαυτό μου. Ήξερα πως είμαστε φτωχοί, πως έπρεπε να δουλεύει άνθρωπος για να ζήσει, πως γι' αυτό δούλευε η μάννα μου, και πως σα μεγαλώσω θα δουλεύω κ' εγώ. Δηλαδή τόξερα, καθώς ήξερα πως κάθε βράδυ βασιλεύει ο ήλιος και βουτάει στο πέλαγο. Το &γιατί& τους δεν το απείκαζα· το &γιατί& γλυκοχαράζει κατόπι, κι αυτό όχι πάντα. Στα παιδικήσια τα χρόνια τα παίρνουμε καθώς φαίνονται όλα. Ζωγραφιές μαζεύουμε, και τίποτις άλλο. Μα αυτό δεν πάει να πη και πως δε νοιώθουμε κόσμο. Παιδί δεν είναι που δε σκαρώνει ένα μικρόκοσμο γύρω του, με τους φίλους του, με τους εχθρούς του, άλλους να του ζητούνε δανεικά, άλλους να τονε ζουλεύουν, άλλους να τον κατατρέχουν, κι άλλους να τονε διαφεντεύουν. Παιδί δεν είναι που δεν έχει τις συλλογές του, τις πίκρες, τις στενοχώριες. Ποίος δε θυμάται σπάσιμο παιχνιδιού, φταίξιμο που δεν κρύβεται, ποιος δεν έννοιωσε κοφτερό μαχαιράκι στην καρδιά του σαν έφευγε κανένας αγαπημένος από το σπίτι, ή κι από τη γειτονιά; Εγώ τονε θυμούμαι ακόμη το φίλο μου το Ζανούλη σαν ταξίδευε για την Ίμπρο με τον πατέρα του. Ράγιζε η καρδιά μου. Είτανε βράδυ όταν με πλάκωσε η θλίψη αυτή. Η Αννούλα συγύριζε το τραπέζι και τραγουδούσε το καινούριο το τραγούδι της Λενιώς του Καλαφάτη. Κ' η μάννα, για να με κάμη να λησμονήσω τον πόνο μου, άρχισε να μου δηγάται την ιστορία του τραγουδιού. Μου παράστηνε κάτι Τούρκους που έρχονται από την Ανατολή και φέρνουνε χαλασμό. Πατούνε σπίτια και πύργους, σκοτώνουνε χριστιανούς, κλέβουν τα παιδιά τους, και τα παίρνουνε στην Ανατολή και τα τουρκέβουν. Σαν πέτρες έπεφταν αυτά τα λόγια στο μικρό μου κεφάλι. Ξεχνώ την ιστορία της Λενιώς, κι αρχίζω και ρωτώ χίλια άλλα πράγματα. Γιατί τους αφίνουμε τους Τούρκους και τα κάμνουν αυτά; Πώς δε λέμε του Δεσπότη να τους παιδέψη; Και σαν τουρκέψουν, τι γίνονται τα παιδιά; Κ' η μακαρίτισσα μου τα ξηγούσε όλα με υπομονή, πως αυτοί είναι πιώτεροι από μας, πως είναι αφεντάδες αυτοί, πως εμείς άλλο φίλο δεν έχουμε παρά το Θεό, κι ο Θεός θα μας γλυτώση μια μέρα από τους Τούρκους, καθώς μας γλύτωσε από το θανατικό πρόπερσι.

Με θεράπεψε η προφητεία αυτή. Ο Θεός θα μας γλυτώση. Ένα φύσημα, και θα τους πετάξη όλους στη θάλασσα. Εμείς θα καθούμαστε στα μιντέρια, κι αυτοί θα πετούν και θα φεύγουν.

– Ως τόσο τι την έκαμαν τη Λενιώ; ρωτώ άξαφνα.

Εκείνη την ώρα, να και μπαίνει ο γερο-Βασίλης. Ο γέρο Βασίλης είχε παρμένο αποκοπή το χτήμα μας στην αγαπημένη αυτή την εξοχή που περνά τώρα τα γερατειά μου, και που τη λένε Μεσοβούνι. Ερχότανε συχνά το βράδυ, και δειπνούσε μαζί μας. Πρόσχαρος γέρος, λίγα λόγια με ξένους, πολλά με δικούς. Μπορούσε να πηδήξη σε πηγάδι για να γλυτώση σκυλί, μα είταν καλός και να ξαντερώση κλέφτη, αν τον έπιανε σταμπέλι. Κατοικούσε στο χτήμα, στο ίδιο μέσα το καλύβι που γράφονται αυτές οι φυλλάδες, χτισμένο σε χρόνους που δεν τους έφταξε μήτε κείνος. Και τώρα που είτανε χειμώνας, ανέβαινε στο χωριό. Έτρωγε, κουβέντιαζε, κ' ύστερα πλάγιαζε· και το πρωί, πρι να φέξη, είτανε φευγάτος με το ζεμπίλι του.

Έμπαινε λοιπόν ο Βασίλης εκείνη τη βραδιά, κι από το συνηθισμένο του πιο γελαζούμενος. Είταν καλός ψαράς, και θαρρέψαμε πως μας έφερνε μεγάλη αρμαθιά σαργούς. Μα το ζεμπίλι, άλλο από μαύρες ελιές δεν είχε.

– Τι τρέχει, γέρο, και μας έρχεσαι απόψε τόσο χαρούμενος; ρωτάει η μάννα.

– Τηνε βρήκα τη Λενιώ και την έφερα πίσω άρρωστη, χλωμή, αδυνατισμένη, μα απείραχτη και τιμημένη σαν τη δροσιά πας στο φύλλο. Ο Θεός της έστειλε την αρρώστια και τηνε γλύτωσε από τα καταραμένα τους νύχια. Δέκα μέρες βασανιζότανε στου Καρά Μεχμέτη την κούλα, που τηνε φύλαγαν κρυμμένη ώσπου να γιάνη, μα πήγαινε από το κακό στο χειρότερο. Έτρεμε μερονυχτίς σα να είτανε μαγεμένη. Μα εγώ θαρρώ πως είχε την Παναγιά μέσα της και τηνε βοηθούσε. Είπανε να την ξεκάνουνε, μα το είχαν προσταγή από τον αφέντη

τους να μην την αγγίξουν ώσπου νάρθη στο δικό του χαρέμι. Φωνάζουνε λοιπόν τον άγιο τους τον Ντεντέ να τη διαβάση και να τη γιατρέψη. Τη βλέπει ο Ντεντές και λέει πως αυτή γιατρεμό δεν έχει, γιατί κρατάει Τίμιο Ξύλο απάνω της, που θα τη φυλάη μισοζώντανη ώσπου να γυρίση σπίτι της. Αυτός δεν τολμούσε να ταγγίξη το Τίμιο Ξύλο, κ' είπε και τους άλλους να μην ταγγίξουνε, γιατί θα γίνουνε σκόνη εκεί που στέκουν. Την παίρνουνε λοιπόν τη Λενιώ βράδυ βράδυ και τη βγάζουν όξω, και την αφήνουν ίσια ίσια κοντά στ' αμπέλι μας, στην ακρογιαλιά. Εγώ τότες ακούγω κλάματα, και πάω να δω τι τρέχει. Χώνουμαι ανάμεσ' από τις καλαμιές, σκύβω, και τι να δω! Τη Λενιώ του Καλαφάτη! Την ανέβασ' από τον τοίχο κρυφά κρυφά. Δεν ήξερ' ακόμα τι έτρεχε, θάρρεψα πως τους ξέφυγε η μικρή. Την πήρα στο καλύβι, και ρωτώντας την έμαθ' αυτά που σας είπα.. Μου τάλεγε κλαίγοντας. Δεν το καλοπίστευα πως έβλεπα τη Λενιώ. Και σα συλλογιόμουν από τι Κόλαση γλύτωσε, ανέβαινε μεγάλος κόμπος εδώ στο λαιμό μου, και μ' έπνιγε. Ως τόσο σκοτεινίασε, κ' είταν ώρα να τηνε φέρω και στο χωριό. Τράβηξα αγάλι' αγάλια, με τη Λενιώ στον ώμο, δώδεκα χρονώ μαραμένο λουλούδι. Ακόμα έτρεμε, μα όχι πολύ. Της είχα δώσει και μιαν αλισφακιά στο καλύβι. Να! ακούτε; ανοίξτε το παράθυρο ν' ακούστε.

Κι άνοιξε η μακαρίτισσα το παράθυρο, και τρέξαμε η Αννούλα και γω κατόπι της, κι ο γέρο Βασίλης μαζί μας, και σκύψαμε, κι ακούσαμε στο βαθύ το σκοτάδι φωνές, τσιριχτά, κλάματα, γέλοια, κάθε λογής ταβατούρι κατά το σπίτι του Καλαφάτη. Κλείσαμε το παράθυρο και καθήσαμε πάλι μέσα. Η μάνα μου είταν κατάχλωμη. Η Αννούλα αναρρουφούσε. Ο γέρος με πήρε στα γόνατά του και μου άρχισε άλλα λόγια. Κάτι πρέπει να κατάλαβε από τη θωριά μου ο γέρος. Στρεφογύριζε ο νους μου, θαρρούσα πως κάποιο μεγάλο μυστήριο ήρθε στον κόσμο· πως σηκώθηκαν οι πεθαμμένοι, και πέθαναν οι ζωντανοί. Οι φωνές εκείνες από μακριά, μες στο σκοτάδι της νύχτας, ύστερ' από τέτοια δήγηση, το κόψανε σα γάλα το αίμα μου. Τίποτις άλλο δε θυμούμαι της βραδιάς εκείνης παρά πως με σήκωσαν και με βάλανε στο κρεβάτι.

Γ' ΠΡΩΤΗ ΛΑΧΤΑΡΑ

Είπαμε πως είτανε χειμώνας, και χειμώνας βαρύς. Ξύπνησα την αυγή και τουρτούριζα. Έτσι θάτρεμε κ' η Λενιώ, είπα στο νου μου. Σφύριζε ο βοριάς στα παράθυρα. Είταν ακόμα σκοτάδι, μα η καντήλα μισόφεγγε μπροστά στα κονίσματα. Ακούγοντας θόρυβο κάτω, σηκώθηκα και κατέβηκα. Το γέρο ζητούσα να μου την αποσώση την τρομερή την ιστορία, μα είτανε φευγάτος ο γέρος. Άλλον τρόπο δεν είχε παρά να καταφέρω τη μάννα να μου το δηγηθή το κλέψιμο της Λενιώς. Και σαν έστρωσε η Αννούλα το τραπέζι, και καθήσαμε, την παρακάλεσα τη μακαρίτισσα να μου τα ξηγήσει.

– Α μου το τάξης πως δε θα φοβηθής πάλι, σου τα λέω, μου κάνει. Ήρθαν τις προάλλες μια βαρκιά ξειμπέκια από πέρα σ' ένα τούρκικο γάμο. Χορεύανε μια βραδιά γύρω στο μασαλά. Πήγαν όλοι να τους δουν, πήγε κι ο Καλαφάτης με την κόρη του. Το είδαν οι ξειμπέκοι το κορίτσι, και βαλθήκανε να το κλέψουν και να το πάρουνε στην Ανατολή. Τέλειωσε ο γάμος, έφυγαν τα ξειμπέκια, μα έμειναν πίσω δυο τρεις τους· και μια μέρα, καθώς πήγαινε η Λενιώ στο Σκολειό, την πιάνουνε σ' ένα παράμερο σοκάκι, την παίρνουν και φεύγουνε. Δέκα μέρες δεν ακούστηκε η Λενιώ. Την έκλαιγαν οι δικοί της, την τραγουδούσε ο κόσμος, Τάλλα τάκουσες από το γέρο Βασίλη. Τρώγε τώρα τις τηγανήτες σου.

Πού όμως τηγανήτες, που τους έβλεπα τους Τούρκους να βάζουν τη Λενιώ στο σακκούλι τους και να φεύγουν!

Ξημέρωσε ως τόσο, και τοιμάστηκε η μάννα μου να πάη να δη και κείνη την Καλαφάταινα. Του κάκου την παρακάλεσα να με πάρη και μένα. Μ' άφησε κλαμμένο κι απαρηγόρητο, που δεν μπορούσα, να τη δω τη Λενιώ.

ΣΗΜ. Εδώ δηγάται κι άλλα ο Γεροδήμος, που δε φαίνονται και πολύ σπουδαία, ώστε ταφίνουμε.

– Θαρρώ πως πιώτερο θες να δης τη μικρή παρά το Σκολειό, μου λέει η μακαρίτισσα, σαν είδε πως ήθελα και καλά ναρχίσω Σκολειό. Περίμενα πρώτα να γυρίση ο χρόνος. Μα ας είναι κι απ' αύριο. Να ο φύλακάς σου.

Κ' ανοίγει σερτάρι, και βγάζει μαύρο τσόχινο φύλακα με χρυσά γράμματα κολλημένα απάνω. Τον πήρα το φύλακα, και κοιμήθηκα μαζί του εκείνη τη νύχτα.

Δ' ΣΚΟΛΕΙΟ

Κι από τώρα αρχινάει το Βασανιστήριο που μια και για πάντα στρεβλώνει κάθε ρωμιόπουλο, η κόλαση που στεγνώνει και ζαρώνει το νου του όσπου γίνεται μούμια, μούμια που βγαίνει κατόπι στον κόσμο φασκιωμένη με τον πάπυρο του Δασκαλισμού, και στολισμένη με τα κουδούνια κορακίστικης γλώσσας, που πρι να πατήση μέσα σε Σκολειό δεν την ήξερε, που τέλεια ποτές δεν τη μαθαίνει, επειδή κανένας δεν ξέρει πούθε αρχινάει και πού τελειώνει αυτή η γλώσσα· αγκαλά κι' αν μπορούσε να τη μάθη, δε θα του χρησίμευε και πολύ, αφού τίποτις δικό του δεν έχει να πη και να γράψη, δε διδάχτηκε να συλλογιέται απατός του, μόνο πηγαίνει κατά τα γραμμένα τα βιβλία.

Κ' έτσι βγαίνει το παλικάρι στον κόσμο, κι από την πολλή την «παιδεία» σκοντάβει στο παραμικρό πετραδάκι που βρεθή απάνω στο δρόμο του. Δε νοιώθει καλά πού πατά, – τη γεωλογία την ξέρει μοναχά από το λεξικό πως υπάρχει. Δεν πολυαξίζει το ψωμί που τρώει, – τη γεωργία την έχει για πρόστυχη τέχνη. Μια σφυρίχτρα δεν είνε άξιος να φυσήξη. Μια κουκουβάγια δεν ξέρει να ζωγραφίση. Μια γροθιά δεν μπορεί να δώση. Ένα πράμα έμαθε μοναχά, πως «Αρχή Σοφίας φόβος Κυρίου». Δηλαδή ξέρει πως εδώ υπονοείται το «εστί». Αυτό ξέρει, κι αυτό όχι πάντα.

Ας ταφήσουμε όμως αυτά τα λυπητερά για την ώρα, κι ας γυρίσουμε πάλι στην ιστορία μας.

Είτανε Δεκέβρης μήνας, τα κρούσταλλα κρεμιούνταν από τις στέγες των σπιτιών σα χταπόδια, ο βοριάς ξύριζε και σπανούς, την αναπνοή σου την έβλεπες μια πήχη μακριά μπροστά σου, οι πουλητάδες φωνάζανε στους δρόμους κι' από το συνηθισμένο τους πιο μεγαλόφωνα, ίσως να ζεσταθούν, κ' εγώ έβγαινα μαζί με την Αννούλα και με το φύλακα στη μασκάλη να πάγω Σκολειό. Συμμαζεμό δεν είχα από την πολλή τη χαρά.

Γυρίσαμε μερικούς δρόμους, περάσαμε κοντά από τα Τούρκικα, είδαμε το σοκάκι που κλέψανε τη Λενιώ, ανεβήκαμε τον ανήφορο, μπήκαμε σε μια κόκκινη πόρτα, και βρεθήκαμε στην αυλή του Σκολειού.

ΣΗΜ. Εδώ δηγάται τα πρώτα του μαθήματα και παθήματα ο Γεροδήμος, που τον κακομεταχειρίστηκε ο δάσκαλος, κ' έφυγε. Τα ίδια περίπου και στο πέμτο το κεφάλαιο. Δεν είναι μεγάλη ανάγκη να ξαναγραφούν αυτές οι σελίδες, και τις αφήνουμε.

ΣΤ' ΚΑΡΑ ΚΟΛ, ΧΑΖΙΡ ΟΛ!

Ως τόσο δεν αργήσανε ναρθούν τα Χριστούγεννα. Τα φορέματα που μου τοίμαζε τώρα και δυο βδομάδες η αδερφή μου είτανε βαλμένα κοντά στο προσκέφαλό μου, να τα βρω την αυγή σα με ξυπνήσουνε να με πάρουνε στην εκκλησιά. Σηκωθήκαμε τρεις ώρες πρι να ξημερώση. Το «κόλι» ακόμα φώναζε από το κάστρο, και τάγρια λόγια του αντιλαλούσανε στον αέρα: «Καρά Κολ, Χαζίρ ολ!» Μούγκριζε το κόλι σα θεριό που ξυπνάει τη νύχτα για να τρομάξη τον κόσμο· μουγκρητό κι από του λιονταριού τρομερότερο.

Μα όχι, δεν είναι το Κόλι θεριό. Είναι αναστημένος προφήτης που βγαίνει από το μνημούρι του, κι ανεβαίνει στην Τάμπια, και φωνάζει πως εδώ, εδώ είναι η Κόλαση η αληθινή, κι όχι στον κάτω τον κόσμο. «Καρά Κολ, Χαζίρ ολ!» Μην τους χαρίζετε τίποτις αυτούς τους σκλαβωμένους αμαρτωλούς, λέει η άγρια η φωνή του Προφήτη. Τους πρέπει μεγάλα και φριχτά βάσανα. Στον άλλον τον κόσμο τόση πίσσα δε βράζει. Εκεί βασανίζονται οι ψυχές για μικρά κρίματα. Εδώ είναι που πλερώνονται οι μεγάλες οι αμαρτίες. Στα χέρια σας, ω πιστοί, είναι δοσμένη η φοβερή η αγγαρεία, να τους τυραννήτε τους κολασμένους. Μην κοιμάστε, κι ας είναι και νύχτα. Όπου κρυφοστενάζουν οι κολασμένοι, εσείς, «Χαζίρ ολ!»

Αυτά κι' άλλα τέτοια μου είπε το Κόλι πολλές φορές. Τώρα άκουγα μονάχα το μουγκρητό, κι ανατρίχιαζα. Η μάνα μου μ' έντυνε, κ' εγώ άκουγα ταγριεμένο το Κόλι.

Άξαφνα, – Νταγκ! Χτυπάει και το σήμαντρο! Ανάσανε η ψυχή μου! Να που ζούσε και κάποιος άλλος στον κόσμο έξω από το Κόλι! Ο γέρος ο Παπά Νικοδήμος, που μας προσκαλούσε να πάμε να προσκυνήσουμε το Χριστό που γεννιέται.

Πήραμε το φανάρι, και βγήκαμε. Στον ουρανό λαμπρή ξαστεριά· κάτω στη γης, σκοτάδι βαθύ. Περνούσαμε τους στενούς δρόμους αμίλητοι σα φαντάσματα. Έτρεμα από το κρύο, κι' από την κρυάδα της νύχτας εκείνης. Ο χειμώνας συντρόφευε με το Κόλι, να με τρομάξουν. Άκουγα το μουγκρητό και περπατούσα βιαστικά και με ψεύτικο θάρρος. Και μόνο παρηγοριούνται κ' ησύχαζα σαν έπεφταν του φαναριού η αχτίδες σε κανέναν τοίχο, σε καμιά πόρτα που γνώριζα. Μου φαινότανε σαν κάποιος φίλος που μούλεγε, – Κοντά σου είμαι, και μην τρομάξης.

Ακόμα λίγο, και φτάξαμε. Ανεβήκαμε το νάρθηκα, και μπήκαμε μέσα. Είμαστε από τους πρώτους.

Ζ' ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ο Παπα Νικόδημος γύριζε ακόμα, δω και κει κ' έδινε προσταγές του Καντηλανάφτη. Δεν ανεβήκαμε στο γυναικίτη. Σταθήκαμε στη γωνία των γριών, σιγά σιγά μαζεύτηκε κι ο άλλος ο κόσμος. Ήρθε κι ο δάσκαλος, κ' έπιασε το στασίδι του δεξιού του ψάλτη. Κι ο δεξής ο ψάλτης, που έψαλλε μοναχός του τις Κεριακές, πήγε τώρα από ταριστερά. Κι' άρχισε ο αξιμέρωτος ο «όρθρος». Τα τροπάρια περνούσαν από το δεξί παγκάρι στ' αριστερό, και σαν τέλειωναν, τα ξανάρχιζαν πάλι, να μαζευτή όλος ο κόσμος. Καλά τάψαλναν, και χαιρούσυνα να τακούς. Το τι όμως έλεγαν, αυτό δεν είτανε κανενός δουλειά.

Ένα πράμα νοιώθαμε τότες, κι αυτό είταν η μουσική, ο θησαυρός μας αυτός ο καταφρονεμένος, ίσως επειδή δεν είναι φερμένος απ' έξω, μήτε ξεχωσμένος από τη γη, μόνο ζη και βασιλεύει με χίλια τραγούδια, μοιρολόγια και ψαλμωδίες. Αν είναι τα «ιδιόμελα» κατεβασμένα από χρόνους παλιούς, δεν πάει να πη πως είναι και πεθαμμένα. Κοίταξε όμως γνώση: Τη νεκρή τη γλώσσα, πολεμούμε να τη ζωντανέψουμε, και τη ζωντανή τη μουσική, να την πνίξουμε μες στη φράγκικη! Για να πολιτισθούμε, όλα μας πρέπει ναλλάξουν. Η Μουσική μας πρέπει νάρθη από την Ευρώπη, κ' η γλώσσα μας από την Αρχαιότητα. Σιγά σιγά θα μας φέρουν και τις χαρές μας από τον Παράδεισο, και τους πόνους μας από την Κόλαση, και σα δεν έχουμε πια τίποτις δικό μας, θα ψάλλουμε στον πλάγιο του τετάρτου, – το μόνον ήχο που ξέρουνε στην Ευρώπη, – «Ευοί Ευάν» με τους αγγέλους, και «Ιώ, ιώ» με τους δαιμόνους. Και τότες θα δοξαστούμε, και θα δη η «Εσπερία» τι μεγάλο έθνος γενήκαμε, και θα μας δώση την Πόλη.

Ως τόσο άρχισε να γλυκοχαράζει ο ουρανός, άρχισε να λάμπη κ' η «Βασιλεία του Θεού» στον κόσμο, και στάθηκε και τηνε βλόγησε ο πάτερ Νικόδημος στη μέση της Εκκλησιάς. Έφευγε ο «όρθρος» από τον ουρανό, έφευγε κι από την Εκκλησιά. Στον ουρανό έβγαине ο ήλιος, στην Εκκλησιά ο Χριστός. Χαρά και φως έξω, παρηγοριά κ' ελπίδα μέσα στις απλοϊκές, εκείνες τις καρδιές που είχαν ακόμα σταλαματιά πίστη και βλέπανε στο νου τους τη φάτνη με το Ουράνιο το Βρέφος στην αγκαλιά της Χαριτωμένης του μάννας.

Και καθώς κοίταζα τη λειτουργία, κι άκουγα τους ψαλτάδες, και τα παιδιά που τραβούσαν τον ίσιο (στραβά οι πιώτεροι), σκύβ' η μάννα μου και μου λέει στ' αυτί.

– Να η Λενιώ, που δεν μπόρεσες να τηνε δης στο Σκολειό. Έρχονται κατά το δικό μας το μέρος. Κοντά μας στέκονται σήμερα.

Ξεχνώ αμέσως τις ψαλμωδίες, και γυρίζω να δω τη Λενιώ.

Ένα κοριτσάκι κάτι αψηλότερο από μένα, ξανθούτσικο, χαμηλόβλεπο, γελαζούμενο, νόστιμα ντυμένο, και μ' άσπρο μαντιλάκι στο χέρι. Η μάννα της, μαγουλικωμένη και μαυροφόρα, ακολουθούσε. Ήρθαν και στάθηκαν πλάγι μας. Α ζωντάνευε της Παναγιάς η εικόνα, κ' έρχουνταν έτσι να σταθή κοντά μου, δε θα με γλυκοτρόμαζε πώτερο. Τι να είταν το μυστήριο που κρυφοχύθηκε και μου την έκαμε βλαστάρι τρυφερό την καρδιά μου! Αγάπη δεν μπορούσε να είναι· πρέπει να είταν ο ανθός της αγάπης, μοσκοβότανο φυτρωμένο στο μίσος του άγριου του Τούρκου. Είχα ηρωίδα μπροστά μου, μια ψυχή που τη διάλεξε ο Θεός να την αγιάση από δέκα χρονώ, και να τη γλυτώση με παράξενο θάμα. Και πώς να μην τη λατρεύω, που έβλεπα πως όλα είταν αλήθεια, όλα. Και της Αννούλας το τραγούδι, και τα λόγια του Γέρο Βασίλη, και της μάννας οι ιστορίες. Δεν είταν η Λενιώ από κείνες τις αθώρητες τις Νεράιδες ή τις Βασιλοπούλες που μας μαγεύουνε στον χειμώνα τα παραμύθια. Τάβλεπα ολοζώντανα τα γαλανά της τα μάτια, το λαμπερό μέτωπό της, τα ξανθουλλά της μαλλιά.

Δεν άργησε η απόλυση. Δεν το πίστευα πως μοίραζε τ' αντίδωρο ο πάτερ Νικόδημος, και πως γύριζε ο κόσμος στα σπίτια του. Άλλη είταν η γειτονιά της. Πήρα τότες το δρόμο μας με βαρειά και με λυπημένη καρδιά.

Η' ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ

Δε σας αφίνω, παλιά μου χρόνια! Θα σκαλίζω, θα ξετρυνώνω, και θα ραδιάζω... Ένα ένα θα τα ξετυλίγω τα ψυχικά φυλακτήριά μου... Να σε χαρώ, ανυπόμονε πατριώτη, μη μου ταφίνης έξω αυτά. Κάλιο να μπαίνης στο περιβόλι, να κοιτάξης το δέντρο, και να κόβης από τα κλωνιά του το πωρικό, παρά να τρέχης να το χαρής κομμένο στο πιάτο. Δε μ' έννοιωσες, τάχα; Τάχα δεν έφαγες ποτέ σταφύλια στ' αμπέλι; Δεν είχες ποτέ σου αμπέλι, κούτσουρα αραδιασμένα το χειμώνα, ύστερα ν' αρχίζη να πρασινίξη, να βγάξη τα χνουδωτά σημάδια της νιότης, να πετάη βλαστάρια και να κλαδώνη, κατόπι νανθίξη και να κρεμούνται τα χιονάτα λουλούδια του, έπειτα μικρές αγορίδες, κι αυτές να μεγαλώνουν και να γίνονται σιγά σιγά κόκκινες, ώσπου να καταντούνε σταφύλια; Σα να μου λες, θαρρώ, ναι. Έχε λοιπόν υπομονή, και κατέβαινε τώρα στ' αμπέλι που πρασινίζει, ίσως δώση ο Θεός και μαζέψης καρπό κατόπι.

Πώς να μην τη θυμηθώ την πρωτοχρονιά εκείνου του χρόνου, που φουσούσε η νοτιά σα δαιμονισμένη, η θάλασσα φούσκωνε σα να ήθελε να μας καταπιή, τα κεραμίδια πέφτανε σα χαλάζι, σφύριζαν τα παράθυρα, και το σφύριγμά τους ανεβοκατέβαινε σαν τσιριχτό γυναικάς που την έπιασαν πόνοι... Τη θυμούμαι, κι ως τόσο το νοιώθω πως φοβάσαι να μη σου τα ιστορήσω τα τραγούδια που τραγουδήσαμε, τα ρόδια που σπάσαμε, τις μερίδες που κόψαμε, τα λιοφυλλά που ρίξαμε στη φωτιά να πηδήξουν και να μας πουν την καλή μας τη μοίρα. Θα σου την κάμω λοιπόν τη χάρη, και δε θα τα πω. Νάρθης όμως μαζί μου να πάμε κάτω κατά το δρόμο της σκάλας, εκεί, κοντά στον γκρεμό, που πήγα μαζί με το γέρο Βασίλη εκείνο ταπομεσήμερο, να δω το κακό που γινότανε μέσα στη φουρτουνιασμένη τη θάλασσα. Όλο το χωριό είταν εκεί μαζεμένο, και κοίταζε.

Τι να κοίταζε! Ταγριεμένα τα κύματα; Τα θολωμένα τα βουνά αντίκρυ; Τις μπόρες που αρμενίζανε μακριά κ' έδεναν τη θάλασσα με τον ουρανό; Τίποτις απ' αυτά δεν κοίταζαν. Τα μάτια τους είτανε στηλωμένα σε δυο κατάρτια που στεκότανε μισογερμένα απάνω στα κύματα, μ' ανοιγμένα πανιά. Η γολέττα, η άγκουρά της, ταμπάρια της, όλα στο βάθος! Τα είχε καταπιωμένα η αχόρταγ' η θάλασσα. Είταν κι ο Καπετάν Μουσταφάς εκεί κάτω. Κ' οι ναύτες τους, κ' οι βλαστημιές τους, όλα πνιγμένα! Μόνο που είτανε ρηχά τα νερά, κ' έμειναν τα κατάρτια απ' έξω, και τάδερνε ο άνεμος και τους σάλευε το μνημούρι τους. Ως και νεκρούς δεν τους άφινε η φουρτούνα!

Σα μεγάλωσα, και το συλλογιόμουν εκείνο το περιστατικό, έλεγα, ίσως κάτι ήθελε να μας πη ο Άη Βασίλης εκείνη τη μέρα. Πώς έτσι θα φουρτουνιαίση μια μέρα κ' η Ρωμωσύνη, και θα τους καταπιή όλους τους. Και περίμενα την προφητεία να βγη!

Μα σα γέρασα, κ' είδα πως η Ρωμωσύνη από τέτοιες φουρτούνες δεν παίρνει, είπα, Κρίμα στον καημένο τον Καπετάν Μουσταφά! Δεν ήτανε σημάδι του Άη Βασίλη, είταν η κακή του η τύχη και πνίγηκε. Ένας Τούρκος παραπάνω, ένας παρακάτω, τι σημαίνει! Κρίμα στον Καπετάν Μουσταφά!

Θ' ΠΡΟΚΟΠΗ

Μπήκα, πια τώρα σταληθινά τα βάσανα. Παν τα παιχνίδια, παν τα χρόνια που λάμπουνε στο πρόσωπό μας σαν το γλυκοχάραγμα της αυγής, κι αρχίζει δουλειά φοβερή μέσα στον ήλιο που τονε λένε ζωή· ήλιο που μας φέγγει να δούμε τι μεγάλο καλό είχαμε και το χάσαμε. Όχι πως δεν ξανάρχεται η χαρά. Έρχεται σαν ξαναβρεθούμε στο σπίτι μας ύστερ' από μακρινή ξενιτειά, σαν πρωτοφιλήσουμε την καλή μας, σαν τη βλέπουμε και βυζάνει το πρώτο της, σα χορεύουμε πρώτο εγγόνι στα γόνατα μας, έρχεται τότες η χαρά και μας βαλσαμώνει. Μα είναι βαλσάμωμα, γιατρεία πόνου, κι όχι παντοτεινή γιατρεία. Η καθαυτό η χαρά που καταπονάει τον πόνο και τον πνίγει μες στην καρδιά, είναι η παιδικήσια η χαρά, κι αυτή δεν ξανάρχεται.

Δεν μπορούσα πια τώρα να τον ξεφύγω το δάσκαλο. Και μήτε δεν τόθελα. Για χάρη της Λενιώς μου, τον αγαπούσα το δάσκαλο... Κ' έτσι άρχισα να προκόβω.

Άρχισα να προκόβω καθώς προκόβει και πάει μπρος η βαρκούλα ανάμεσα σε δυο ενάντια ρέματα. Τόνα της συντροφιάς των παιδιών, τάλλο, της καμαρωμένης δασκαλικής μας. Τα παιδιά μού χωράτευαν ή και μού βλαστημούσανε ρωμαίικα, ο δάσκαλος με καθοδήγευε κορακίστικα. Έτσι και τα βιβλία του, σαν άρχισα και τα μισόνοιωθα. Η μακαρίτισσα με καμάρωνε σαν τα διάβαζα το βράδυ κοντά στο λυχνάρι. Κ' έλεγε, τι μεγάλη τύχη που την έχουν τα παιδιά τώρα, που μαθαίνουνε &γράμματα&. Τάλεγε &γράμματα&, γιατί δεν καταλάβαινε λέξη. Αν είτανε γλώσσα της, δε θα είτανε γράμματα. Λες το μούστο &γλεύκος&, και γίνεται γράμματα. Γράφεις πως το φαί είναι &κεκολλημένον&, και μυρίζει &κνίσσαν&, και γίνεται κι αυτό αμέσως γράμματα. Αλλάζεις λέξεις και πηγαίνεις εμπρός. Και με το βάσανο να βρης τη λέξη, ο Θεός να σε βοηθήση να βρης και το τι θα πης. Α θελήσης να γράψης τίποτις που το συλλογίστηκες απατός σου, κι όχι κάποιος αρχαίος ή φράγκος, – ένα παραμυθάκι ας πούμε, – δε βρίσκεις λέξεις για το μισό, γράφεις λοιπόν τάλλο το μισό. Και κείνος πάλι που σε διαβάζει, αν τύχη κ' είναι αρχάριος, δεν καλοχωνεύει τα μισά που διαβάζει, κ' έτσι του μένει το τέταρτο. Ο άλλος ο κόσμος κερδίζει από τα βιβλία του εκατό τα εκατό, εμείς εικοσιπέντε τα εκατό. Τάλλα τα εικοσιπέντε είναι δοτικές κι αναδιπλασιασμοί, και τα πενήντα μήτε γράφηκαν! Κ' έτσι βγαίνει το ρωμιόπουλο στης ζωής την παλαιίστρα αρματωμένο κορακίστικες λέξεις και φράσες.

Τις αραδιάζει, και γίνεται η δουλειά του. Οι σολοικισμοί κ' οι βαρβαρισμοί είναι ψύλλοι στ' άχυρα. Τώρα πρέπει να βγη το ψωμί όπως όπως. Θα πης, και τι να σου κάμη λαός που φορτώνεται πεθαμμένη γραμματική που χρειάζεται ζωή αλάκερη να τη μάθης! Θάμα είναι κι αυτό που σου κάμνει. Θάμα που έχουμε πέντ' έξη νομάτους στη χώρα και μας γράφουν την κορακίστικη δίχως να μας φέρνουν ανέκατο... Τάχα λες πως όλοι θα γίνουμε μια μέρα σαν κι αυτούς τους πέντ' έξι; Σπολλάτη! Ας σφαλήξουμε λοιπόν ταργαστήρια μας, ας στουπώσουμε ταυτιά μας, ας δέσουμε τα χέρια μας, κι ας μελετούμε την αρχαία όσπου να φτειάξουμε μια καλή κορακίστικη. Να πούμε όμως και του αλλονού του κόσμου να μην πολυβιάζεται με τον πολιτισμό, να τον προφτάξουμε και μεις. Να μας απαντέξουνε κ' οι Βούλγαροι, γιατί σπουδάζουμε την αρχαία τη γραμματική· και κατόπι, μετριούμεστε και με δαύτους.

Αυτό είτανε τόνα το ρέμα, το τεχνητό. Είχαμε όμως και τάλλο, το φυσικό. Επειδή, ποιο αγόρι ή κορίτσι μπορεί να ξεφύγη τις χίλιες μωρολογιές, νοστιμιές, αβανιές, φοβέρες ή και βρισιές που κατρακυλούν ολόγυρά του σαν πέτρες μαζί με το χείμαρρο; Σε ποιο Σκολειό δε σημαδεύεται το παιδί με τέτοια κατρακυλίσματα; Ποιος δεν έμαθε να &καταριέται& στη γλώσσα του; Ποιος δε βγάζει, το πάθος από μέσα του σα ζωντανό φείδι, τον πόνο του σα ζεστό αίμα, και σαν αχνό τη λαχτάρα του; Ποιος «Ελληνομαθής» δε θα φωνάξη ένα χωριάτικο ωχ, αν του πατήσης, ας είναι και το νυχάκι του δασκαλήσιου του τού ποδός;

Αν τα λόγια της αγάπης είναι της μάννας, τα πιώτερα τα λόγια του πόνου και της ζωής είναι των πρώτων συντρόφων μας. Ή της μάννας είναι ή των συντρόφων, κάθε χαρά ή λύπη,

κάθε λαχτάρα ή απελπισία, κάθε μίσος, κάθε τρόμος ή θυμός που κλονίζει το νου μας, κάθε σταλαματιά που γυρίζει στις φλέβες μας είναι ζυμωμένα με την καταφρονεμένη τη γλώσσα που ντρεπόμαστε να την πούμε δική μας. Είναι χτήμα της καρδιάς μας η γλώσσα, δε θέλει να ξέρη άλλη γλώσσα η καρδιά μας. Και νάθελε, μια κορακίστικη λέξη δε θα μπορούσε να τσαμπουνίση απάνω στον πόνο της. Καρδιά και γλώσσα μεγαλώνουνε σα δίδυμες αδερφάδες. Η μια διαφεντεύει την άλλη. Κάθε πόνος και το τραγούδι του, κάθε πάθημα και την παροιμία του. Πού να τις ξεχωρίση μια πεθαμμένη γραμματική! Άλλο τόσο παγώνουν οι παγωμένοι της οι κανόνες σε μια καρδιά που ξέρει τι θέλει, που γυρεύει την τρυφερή τη λέξη να παραστήση τον πόνο της, την κοφτερή να δείξη το πάθος της. Πού ακούστηκε τέτοιο κακό! Πού ακούστηκε Αχιλλέας ή Αμλέτος να πασαλείβη το πάθος του με τέτοιους σουβάδες; Σε ποιο βιβλίο γράφηκε πως οι μεγάλοι οι τεχνίτες του κόσμου πήραν από δασκάλους τη γλώσσα τους! Του κάκου, όλη η ιστορία σας κατατρέχει, καλοί μου σοφοί. Όλος ο κόσμος θρούβαλα τις κάνει τις θεωρίες σας. Εμείς μόνο τα ρωμιόπουλα σας αφήσαμε και μας πήρετε στο λαιμό σας, και μας τραβήξετε από τη γελαστή μας ακρογιαλιά σε βάθια μαύρα και σκοτεινά, και πάτε να μας πνίξετε τώρα μαζί σας.

Γ'

ΣΗΜ. Εδώ δηγάται ο Γεροδήμος μερικές περιπέτειες του Σκολειού του, και τις αντάμωσές του με τη Λενιώ. Δεν πολυχρειάζονται για τον καθαυτό σκοπό του βιβλίου, ώστε το παραλείπουμε κι αυτό το κεφάλαιο.

ΙΑ' ΣΚΟΥΛΑΡΙΚΙ ΝΑ ΤΟ ΚΡΕΜΑΣΟΥΝ!

Δεν ξέρω πόσα χρόνια, και πόσοι μήνες πέρασαν από τότες που με πρωτοπήρε η μάννα μου στο Σκολειό. Πρέπει να είμουν στα δώδεκα τώρα. Πρέπει να κόντευε χρόνος που δεν ήρχονταν πια μήτε η Ελένη μήτε η Αννούλα. Δεν την έβλεπα πια τώρα κάθεμέρα την Ελένη. Δεν την άκουγα την τρεμουλιαστή τη φωνή της καθώς τότες που διάβαζε στην τάξη των κοριτσιών. Δεν την είχα πια αντίκρυ μου να με περεχά με το φως της. Είταν κλεισμένη πια τώρα στο σπίτι της, και δεν τη συχνόβλεπε μήτε η Αννούλα.

Όχι· την έβλεπα μες στο νου μου, και την είχα πάντα μες στην καρδιά μου. Τα γλυκά της τα μάτια φεγγοβολούσανε σιμά μου σα μ' έτρωγαν τα βάσανα του Σκολειού, μεγαλύτερα βάσανα τώρα. Πήγαινα να ποτίσω το περιβόλι το βράδυ, και σα Νεράιδα την έβλεπα κ' έτρεχε ανάμεσα στα λουλούδια. Να παίξω πήγαινα με παιδιά, και παραφύλαγε να με τραβήξει, να με πάρη μαζί της. Κοιμούμουν, και στον ύπνο μου ήρχονταν. Ξυπνούσα, και πάλι σιμά μου την ένοιωθα. Της μιλούσα, χίλια της έλεγα λόγια γλυκά, λόγια που μήτε τάκουσε, μήτε τα ονειρεύτηκε ίσως.

Είταν τώρα διακοπές, καλοκαίρι. Κεριακή βράδυ, χαρά Θεού. Ο ήλιος έγερνε και περεχούσε ταψηλοχτισμένο χωριό με χρυσοκόκκινη αναλαμπή. Η θάλασσα κοιμότανε σα να τη μέθυσε το γλυκό καλοκαίρι. Τα πουλιά κελαϊδούσανε στα περιβόλια, σα να μάλλωναν ποιο να πρωτοπάρη το καλλίτερο το κλωνί για κρεββάτι του. Οι λυγρές οι φωνές και τα γέλοια της γειτονιάς αντιλαλούσανε στον αέρα σαν πανηγύρι, οι ναύτες τραγουδούσανε στο λιμάνι, όλος ο κόσμος χαιρότανε.

Είπα της μακαρίτισσας, ας πάρουμε την Αννούλα κι ας πάμε όξω και μεις. Να δούμε τη θάλασσα· να ρίξουμε δυο πέτρες μες στο γιאלό. Να κοιτάξουμε τα βουνά, να πάρουμε καθάρια αναπνοή. Έβαλε λοιπόν το σάλι της και βγήκαμε. Στο δρόμο, ανταμώνουμε το γέρο Βασίλη. Και καλά να γυρίσουμε πίσω· να μη βγούμε· σπίτι να πάμε· κάτι κρυφομίλησε της μάννας μου, και γυρίσαμε. Κάτι μισοάκουσα για μια καινούρια βαρκιά που μας ήρθε πάλι.

– Άι, στην υγεία σου, μου κάνει ο γέρος πίνοντας τη μαστίχα του, και νάχουμε την ευκή της Λενιώς. Δεν τα μάθετε; την τάξανε την Ελένη τους. Είδε, λέει, η Καλαφάταινα εψές όνειρο, και πήγε ο άγιος του Μοναστηριού και της είπε· «Εγώ που γλύτωσα το κορίτσι σου, εγώ πρέπει και να το πάρω».

Κι από την ώρα που ξύπνησε η Καλαφάταινα, μ' αυτό τόνειρο έχει να κάνει. Και το πήραν απόφαση να τη στείλουνε γλήγορα, πρι να ξανάρθη ο άγιος και της κάμη της Καλαφάταινας κανένα κακό».

Μ' αποσβόλωσαν τα λόγια του γέρου. Άνοιξε η γης και με κατάπιε. Έπεφτα σ' ατέλειωτο βάθος. Γύριζαν οι τοίχοι, γύριζε όλος ο κόσμος. Πού να βασταχτή πια ο κόσμος δίχως εκείνη! Θα χαλάση ο κόσμος, κόλαση θα γείνη το χωριό, θα ρημάξη το σπίτι μας, θα μπη ο μαύρος ο πόνος μες στην καρδιά μου και θα την κάμη για πάντα δική του! Φεύγει πια η παρηγοριά μου, φεύγει η δύναμη που με διαφέντευε μέσα στον κόσμο, που με γέμιζε θάρρος κ' ελπίδα. Ποιος αθώρητος άγγελος θάρχεται τώρα κοντά μου να με γλυτώνη από αμέτρητους πειρασμούς! Κανένας, κανένας πια τώρα παρά η μάννα μου, και κείνη δεν τα ξέρει πια όλα τα μυστικά βάσανά μου. Την έκαμε ξένη τη μάννα μου το Σκολειό!

Πού να το φανταστή ο γέρος πως άνοιξε μπροστά μου τέτοιο γκρεμό! Χωράτευε με την παιδιακήσια μου την αγάπη, και δεν τόξερε πως με σπάραζε. Μήτ' άλλος κανένας δεν τόξερε. Όλοι για παιχνίδι την έπαιρναν τη βαθειά και την τρυφερή εκείνη την αγάπη!

Έκαμαν το σταυρό τους σαν άκουσαν την είδηση, κ' η μάννα μου, κ' η Αννούλα. Έκαμαν το σταυρό τους, και σύχασαν. Άμα είταν άγιος στη μέση, λόγος δεν έπεφτε κανενός.

...Σιγά σιγά ξανάρχισαν πάλι την ομιλία. Μιλούσαν κ' οι τρεις τους σα ν' αρραβωνιάστηκε η Ελένη... Όλα τα καλά της ιστορήθηκαν, όλες οι μορφιές της, ως και τα παλιά της τα πάθια.

Δεν μπορούσα πια να βαστάξω. Σηκώθηκα και βγήκα στην αυλή. Άνοιξα τη θύρα, πήρα τα μάτια μου, κ' έφυγα. Πού πήγαινα δεν ήξερα. Μ' έβγαλε ο δρόμος στον Ανεμόμυλο. Ανέβηκα το βουνάράκι. Κάθισα στο πλάγι του μισογκρεμισμένου του μύλου, και κοίταζα την ατέλειωτη θάλασσα. Άκουα τα κύματα που χτυπούσανε μέσα στις σπηλιές αποκάτω, και θαρρούσα πως αναστέναζαν. Έβλεπα τους βράχους τριγύρω και μου φαίνονταν παράξενο πώς δε μιλούσαν, πώς δε ράγιζαν, που έφευγε η Ελένη για πάντα. Περνούσαν οι βάρκες να πάνε στο πυροφάνι, κι ο νους μου δεν το χωρούσε πώς γίνεται ο έρημος ο ψαράς να συλλογιέται για ψάρεμα, τώρα που φεύγ' η Ελένη! Πώς δεν έπεφτε κι ο ήλιος μια και καλή μες στη θάλασσα, να πνιγή και ναφανιστή, μόνο βασίλευε σιγανά σιγανά, σα να μην έφευγε η Ελένη!

Άξαφν' ακούγω βαρύ κρότο, σα να πήδηξε κάποιος από ψηλά. Γυρίζω, και βλέπω Τούρκο στρωμένο. Πρέπει να παραπάτησε πηδώντας από μεγάλο βράχο. Λίγο παρακείθε βλέπω κι άλλον Τούρκο που έτρεχε καταπάνω μου με στα μάτια του άγρια χαρά. Τρομερός στοχασμός με περνάει σαν αστραπή. Βρέθηκ' αμέσως ολόρθιος, πηδηχτός, πεταχτός, ζαρκάδι μοναχό. Κατέβαινα, το βουνό κατρακυλιστά. Μια φορά δεν κοίταζα πίσωθέ μου. Είμουν σε λίγες στιγμές στο χωριό. Άλλη μια στιγμή, και χώθηκα στην αυλή μας. Φωνή δεν είχα σαν μπήκα. Ανέβηκα ίσια απάνω, και πολεμούσα να συνεφέρω. Τον έβλεπ' ακόμα το φίλο με τάγρια τα μάτια.

Δεν ξέρω πόση ώρα κοίτουμουν έτσι· μήτε τι συλλογιόμουν. Ένα πράμα θυμούμαι, που αποφάσισα να μην τους πω τίποτε κάτω. Θα τρομάξουν, είπα, κ' ίσως με τάξουν και μένα Καλόγερο! Όχι, εγώ θα ζήσω στον κόσμο, στον κόσμο θα μεγαλώσω, κι από τον κόσμο απομέσα θα τους πλερώσω τους φίλους... Σκουλαρίκι να το κρεμάσουν.

IB' ENA ONEIPO

... Έκλεισα τα μάτια μου κι αποκοιμήθηκα. Και στον ύπνο μου είδα παράξενο όνειρο. Βρέθηκα σ' εκκλησιά μέσα. Λαμπάδες, ψαλμωδίες, κόσμος. Κι ως τόσο μια καταχνιά, που όσο κι αν έφεγγε, δεν έβλεπα τίποτις μακριά. Σε ποιο μέρος της εκκλησιάς βρισκόμουνα δεν ήξερα. Κόκκινο σύννεφο μου τα σκέπαζε όλα. Πλανιούνται από δω κι από κει σαν τυφλός. Άξαφνα έρχεται άγγελος πλάγι μου! Ναι, άγγελος με φτερά. Με παίρνει από το χέρι, και δίχως λέξη να πη, με φέρνει σ' ένα στασίδι. Είταν το στασίδι του Ψάλτη. Ό,τι στάθηκα κει, με τον άγγελο πλάγι, με ξύπνησε η φωνή της Αννούλας.

– Εδώ μαθές είσαι τόσην ώρα και δε μιλάς; Τι έπαθες; Μια ώρα σε γυρεύουμε τώρα. Έρθε κ' η Καλαφάταινα με την κόρη της να σε πη έχε γεια, και πουθενά δε σε βρίσκαμε. Να δα που σαγαπάει η μικρή κιόλας, και σου άφησε το κεντημένο αυτό μαντίλι. Τα μοίρασε όλα της τα προικιά. Και για σένα, λέει, έφερε το καλλίτερό της μαντίλι, να τη θυμάσαι.

Αυτό είναι το μαντίλι που βρήκες δεμένα αυτά τα χαρτιά, κληρονόμο μου. Είναι μαυρισμένα τα ξόμπλια του, και κίτρινο το πανί του...

Είτανε πια νύχτα, και δεν μπορούσα να βρω αφορμή να πάγω, ας είναι κι απ' έξω από το σπίτι της, να βρεθώ άλλη μια στιγμή πιο κοντά της. Πάει πια, δε θα την ξαναϊδώ την Ελένη!

Και μήτε την ξαναείδα... Δεν ξέρω πώς τα βάσταξε τα βάσανα του μοναστηριού. Ξέρω μονάχα πως εκεί πια δεν είναι κλεισμένη, μόνο τώρα πετάει αψηλά, και κατεβαίνει κάποτες και με παίρνει από το χέρι σα χάνουμαι στου κόσμου την καταχνιά, και με φέρνει σε στασίδι που δεν το αξίζω.

ΙΓ' ΟΞΩ!

Ας σταθούμε δω πέρα λιγάκι. Ας απλώσουμε το χαλί μας, κι ας κάμουμε το ναμάζι μας. Χαμογελάς, αψηλόθρονό μου θεριό, που όνομα δε σου βρίσκω; Τι τάχα; Οι καλαμαράδες σου μονάχα θα σε θεμιάζουνε, μην τύχη και τους δώσης τρεμούλα μ' ένα σου βήξιμο; Εγώ τουρκεύω κιόλας για το χατίρι σου. Θέλεις και δώρα; να κ' ένα δώρο· είναι σκούρο και στρογγυλό, έχει και μικρό τοιμπιδάκι. Τρέμεις; Έννοια σου, δεν είναι τέτοια η μπόμπα μου, μη φοβάσαι. Δυναμίτη δεν έχει μέσα της. Τεχνίτης δεν την έχει φτειασμένη. Την έφτιαξα εγώ ο ταπεινότατος δούλος σου, απατός μου. Πενήντα χρόνια τη δούλευα. Από κείνη την αξέχαστη τη βραδιά είναι που βάλθηκα να σου το τοιμάσω αυτό το δώρο, κ' έρχομαι τώρα να σου το προσφέρω· δέξου το. Είναι ζυμωμένο με της καρδιάς μου το αίμα. Αυτό το αίμα δεν πρόφταξε να χυθή στο μεγάλο το ποτάμι που πλημμύρισε το Βασίλειό σου. Δεν το ήπιαν οι πιστοί σου αυτό το αίμα κι απόμεινε κρυμμένο μέσα σε μια καταφρονεμένη καρδιά, υστέρα, πέρασε σε άλληνα, ώσπου καταστάλαξε στη δική μου, έγεινε άλλο τόσο, και πάλι άλλο τόσο, και στο λαιμό μου ανέβαινε, μ' έπνιγε. Τι να το κάμω, είπα. Χτήμα σου είναι. Στάλα στάλα τόρριχτα πάνω σ' αυτά τα χαρτιά. Και τώρα τα καταθέτω μπροστά στο θρόνο σου! Μην ταγγίξης, θα κάψης τα χέρια σου! Έχει φαρμάκι αυτό το αίμα, και σε καίγει καθώς ταγγίξης. Μα φοβούμαι μήπως εκείνο σαγγίξη, και σε λυπούμαι, γιατί πρέπει μέσα σου νάχης ρωμαίικο αίμα και συ. Τι σου φταίγω ως τόσο! Δικό σου είναι το αίμα μου, και σου τότελα. Πες τώρα κανενός να τα πετάξη αυτά τα χαρτιά στη θάλασσα. Ναι, έτσι, με τη μασιά να τα πιάσουνε. Τι; τους καίνε πάλι; Μην απελίζεσαι. Πρόσταξε φωτιά να τουςβάλουν. Φωτιά σ' όλο ταρχοντικό σου, και φεύγα, Μην κάθεσαι και τα βλέπης. Θα περάση το κακό τους από τα μάτια σου στα σπλάχνα σου και θα τα κάμη κομμάτια. Πήγαινε συ, κι άφησε το Βεζίρη να βάλη φωτιά. Όξω, και χάθηκες! Αχ, σου τόλεγα! μην αργήσης. Άργησες, και τώρα μου σφίγγεις τα χέρια σου. Τρέμουν τα γόνατά σου· γουρλώνουν τα μάτια σου. Πάει, γλυτωμό πια δεν έχεις. Πήγαινε και ξαπλώσου σε κανένα μιντέρι. Και σεις όλοι γύρω, σας έπιασε και σας το κακό. Κοράκοι γενήτε, κι ανοίξτε τα φτερούγια σας. Όξω!

Δεν έχετε τώρα να πήτε, σας γλύτωσα. Έπιασαν τα μάγια. Βασανιστήκατε λιγάκι, μα τι λευτεριά που την έχετε τώρα! Ο ουρανός θα γεμίση κοράκους κι όρνια. Όξω! τρέχετε στα ψοφίμια!

Τόσα χρόνια να διψούν αίμα, και να μην τόχουνε θάλασσα τα καημένα να κολυμπούν! Πετάτε στις ρημές και στα δάση! Εκεί θα βρήτε φαί και ραχάτι. Αυτού που τρυγυρνάτε ραχάτι δεν έχει. Θα τσουρουφλιστούν τα φτερά σας. Μακριά, στη ρημιά, στα ψοφίμια, όξω, όξω!

ΙΑ' ΣΤΟ ΜΕΣΟΒΟΥΝΙ

Είταν Αύγουστος τώρα. Είχαμε άλλον ένα μήνα διακοπές, κ' ήρθαμε να τις περάσουμε σαυτό το καλύβι, που κάθουμαι τώρα ολομόναχος και σου γράφω.

Κάθε χρόνο την είχαμε την καλοπέραση τούτη... Σηκωθήκαμε πρωί πρωί, τοιμαστήκαμε, μανταλώσαμε τα παράθυρα, κλειδώσαμε τις πόρτες, και τραβήξαμε κατά τον κάμπο, με το γαδουράκι του γέρου φορτωμένο δισάκκια, ζεμπίλια, και στρωσίδια.

Ήρθαμε και τα βρήκαμε όλα σε τάξη. Το καλύβι σκουπισμένο, ο σιτοβολώνας απάνω χωρισμένος σε δυο καμαράκια, οι τοίχοι ασβεστωμένοι, τ' αργαλειά κρεμασμένα τριγύρω, το τουφέκι, ο πεζόβολας, τα παραγάδια, ταγκίστρια, όλα στον τόπο τους... καθετίς εδώ είτανε γλέντι, ως κ' η δουλειά μας... Αυτό το μικρό χωραφάκι με τις συκιές του, με τις κληματαριές του, και μ' ένα περιβολάκι κοντά στη βρύση, είταν η σερμαγιά μας. Δε μας έτρεφε το ξενοδούλι πια τώρα. Το κατώγι μας είτανε γεμάτο, τα κουκούλια μας έβγαζαν το μετάξι τους, ως και βαμπάκι δε μας έλειπε. Ως και σουσάμι, είχαμε για τις πήττες μας.

Μα μένα με κρυφόδερνε μια στέρηση και μια λύπη που δεν έσωνε μήτε μετάξι μήτε σουσάμι να μου τη διώξη. Σαν έμπαινα στο καλύβι κι ανιστορούσα πως εκεί, κοντά στη γωνιά, κάθισε η αγιασμένη μου η Ελένη τότες που τηνε γλύτωσε ο γέρο Βασίλης, και πως δεν ξαναμπήκε σ' αυτό το καλύβι, δεν ήρθε να μου πη πως την αγαπάει εκείνη την κώχη που της ξανάφερε τη ζωή, μ' έπαιρναν τα δάκρια κάποτες, και κατέβαινα στο γιαλό να ξεσκάσω κοντά στα κύματα. Κι αυτόν το δύσεχτο χρόνο, που έφυγε η Ελένη, και πήρε τον αγύριστο δρόμο της αγιωσύνης, που δεν μπορούσα πια να την ξαναϊδώ μήτε στο χωριό, είτανε δίστομο μαχαίρι η λύπη μου και μου τρυπούσε ως πέρα τα σπλάχνα, κρυφά και δίχως να το ξέρη κανένας. Όρα πολλή δεν μπορούσα να μείνω κοντά στην κώχη εκείνη, χωρίς το γέρο ή τη μάννα μαζί μου. Ως και τώρα ακόμα τη βλέπω την πέτρα που κάθισε ο γέρος και πήρε στα γόνατά του το τρομασμένο μου ταγγελούδι, και θαρρώ πως τάφο κοιτάζω. Τη βλέπω καλά την πέτρα, και το θαμάζω που δεν είναι ραγισμένη, δεν άλλαξε καθώς άλλαξαν όσοι κάθισαν εκεί απάνω, μήτε σηκώθηκε να φύγει καθώς εκείνοι. Δεν την έκλεψε κανένα ζειμπέκι, δεν καλογήρεψε, δεν αρρώστησε, δεν πέθανε, – και μήτε γράφει τώρα την ιστορία της!

Είναι τάγιο το βήμα του καλυβιού μου αυτή η πέτρα. Θα δης εκεί κάποτε λουλούδια βαλμένα, ή και στοιβασμένα αυτά τα χαρτιά ...

Ας πάρουμε τώρα μια από τις αξέχαστες εκείνες μέρες της εξοχής, κι ας την ιστορήσουμε, αν έχης υπομονή. Θαρρώ πως πρέπει. Εδώ είναι που σ' έχω και σου μιλώ... Δυο λόγια μοναχά για το Μεσοβούνι, μια μέρα της αθάνατης εκείνης της ζωής, κ' έχεις όλη την ιστορία.

Μεσοβούνι είναι το βουνό που μας χωρίζει από τον κάμπο του χωριού, είναι κ' η εξοχή μας. Ένα μικρό, παράμερο, ξεχασμένο κομμάτι του Παραδείσου, που βρέθηκε δω ανάμεσα στα βουνά. Η μια πλευρά του ορθάνοιχτη, και βλέπει τη θάλασσα. Μια και μπης σ' αυτή τη φωλιά, και σαν πουλί σπαρταράει η ψυχή σου. Άφησε πια που σε μεθάει το θυμάρι κ' η λυγαριά. Άφησε που σε κουφαίνουν τα κοπάδια τριγύρω με τα κουδούνια τους, που σε γλυκοκοιμίζουν οι βρύσες με τακοίμητά τους νερά. Μα κείνο που σου δίνει καινούρια ζωή, που σε κάνει κι ανεσαίνεις πιο εύκολα, είναι που Τούρκος δεν έχει χωράφι τριγύρω... Έχει ρωμαίικη ψυχή μέσα του το μικρό το Μεσοβούνι. Ζούσανε μάλιστα τα χρόνια εκείνα και δυο τρεις Μεσοβουνιώτες που μύρισαν κι αυτοί μπαρούτι στα νιάτα τους! Ο γέρο Βασίλης είταν ένας. Ο μακαρίτης ο Αγγελάκος, στο πλάγι μας, άλλος ένας. Είταν κι ο γέρο Καπλάνης, που είταν κι αυτός κατιτίς μια φορά. Όλοι τους Ξωμερίτες, απείραχτοι όμως τώρα, και δεν τους κακόβλεπε κανένας αγάς. Παντρεύτηκαν και στον τόπο, εξόν ο Βασίλης, που όρεξη για καινούριες αγάπες δεν είχε.

Αυτό είταν το Μεσοβούνι· ορίστε τώρα κι η ζωή μας εκείνα τα χρόνια.

Πρι να φέξη, ο γέρος με κατέβαζε στο γιαλό και τραβούσαμε τις αποτονιές. Τα μουγκριά δεν απαντέχουν ώσπου να φέξη. Βγαίνουν από τα θαλάμια τους την αυγή, τριγυρίζουν τον κάβο να βρουν φαί, χάφτουν το δόλωμα, πιάνουνται, κ' ύστερ' αρχίζουν και στρεφογυρίζουνε σαν αδράχτια ώσπου ζαρώνει και κουβαριάζεται το σκοινί, κι ανασηκώνεται ταγκρίστρι και ξεμπλέκεται από τα σβάραχνά τους, και τότες ξετινάζονται και φεύγουν. Πρέπει λοιπό να τραβηχτούν οι αποτονιές πρι να ξεμπλεχτή το μουγκρί, κι αυτό κάμναμε.

Ύστερα, σα ξημέρωνε, ρίχταμε τις αποτονιές της ημέρας. Ξέραμε πού κατεβαίνανε τα λαβράκια, πού τριγύριζαν οι συναγρίδες, και κει τις ρίχταμε. Ύστερ' ανεβαίναμε κατά το χτήμα, ότι άρχιζε να χρυσώνη ο ήλιος της Ανατολής τα βουνά. Κι ώσπου να χρυσώση και τα δικά μας τα βουνά, γυρίζαμε στο καλύβι με το καλάθι γεμάτο σύκα... Κατόπι άρχιζε η δουλειά... Ύστερα έπαιρναν η γυναίκες ταργόχειρά τους και κάμνανε συντροφιά του τζίτζικα κάτω από τη μεγάλη τη συκαμηνιά. Ήρχουνταν κ' η Αγγελάκαινα με τη ρόκα της, ήρχουνταν κ' η Καπλάναινα με το βρακί του αντρού της, και κάμνανε με τις δικές μας χωριό. Εγώ τότες έπαιρνα ταποκαλαμίδι, και σαν έρριχτα μια ματιά στις αποτονιές, τραβούσα κατά τον κάβο, έμπαινα στο νερό ως τα γόνατα, και ψάρευα. Και σαν έπιανα σωστή τηγανιά, γύριζα πίσω, ώρα που έπρεπε να τηγανιστούν.

Ταπόγεμα ο ύπνος δεν μπορούσε να λείψη. Ύστερα πάλι λίγη δουλειά, κι ώσπου να γυρίσης να δης βράδιαζε. Και σα βράδιαζε, κατεβαίναμε στο γιαλό και καθίζαμε στα χαλίκια, και βλέπαμε τα ψάρια που πηδούσαν κοπαδιαστά απάνω στ' ασημένα νερά. Εκεί κατέβαιναν όλοι. Έβλεπες κόσμο εκεί. Εκεί τραγουδούσαν τα κορίτσια, πετούσαν πέτρες ταγόρια στη θάλασσα, οι άντρες μιλούσανε για τα μαξούλια τους, οι γυναίκες για καθετίς. Αν έλειπε και καμιά τους, έμενε τόπος και για ψεγάδιασμα.

... Γλέντιζα και γω με τάλλα παιδιά. Παράβγαινα και γω μαζί τους στην πέτρα, στο τρέξιμο. Τους πουλούσα και λίγη σοφία, τους ξηγούσα τι λογής τόποι είναι πίσω από της Ανατολής τα βουνά...

... Τέτοια μια βραδιά είτανε σα μας πρωτοείπε ο γέρο Βασίλης την ιστορία του. Κανένας δεν την καλοήξερε εξόν η μακαρίτισσα, και κείνη ποτές δε μας τη δηγήθηκε. Δε θυμούμαι τι τον έκαμε το γέρο να μας ξεμυστηρευτή τη βραδιά εκείνη. Ίσως τον ερέθισε ο Καπλάνης, που όλο τις παλικάριές του μας έβγαζε στη μέση, όλο Τούρκους μας σκότωνε. Γιατί θυμούμαι τον Αγγελάκο που γύρισε κ' είπε της μάννας μου. «Δε μας έμεινε πάλι Τούρκος. Σαν πράσα πάλι μας τους πελέκησε ο Καπλάνης!»

Δεν την ξέχασα, την ιστορία του γέρο Βασίλη, και δεν πρέπει να την αφήσω αγνώριστη.

ΙΕ' ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΜΝΟ

– Να σας τα πω λοιπόν, παιδιά μου, μια και καλή (άρχισε ο γέρος)· στον τόπο μου οι δικοί μας σηκώθηκαν και δε σηκώθηκαν. Έκαμαν τη δουλειά τους μισή. Αυτές οι μισές οι δουλειές ήταν που μας αφάνησαν τότες.

Είμουνα δέκα μηνώ νοικοκύρης, κ' η Χριστίνα μου είχε στην αγκαλιά της το πρώτο της, αχ, και το στερνό της! Μήτε χωράφι είχαμε μήτ' αμπέλι. Σερμαγιά μας ήταν η βαρκούλα μου και τα δίχτυα μου. Πριν ακόμα να λευτερωθή η Χριστίνα πέρασαν κι από το χωριό μας και μάζευαν οι δικοί μας ό,τι μπορούσαν. Έδινε ο καθένας ό,τι είχε. Εμείς δεν είχαμε τίποτις άλλο να δώσουμε, έδωσα λοιπόν τη βάρκα μου, κ' έμεινα με τα δίχτυα, και με την ελπίδα πως ήρθε η ώρα μας και θα δούμε και μεις άσπρη μέρα. Τη βλέπαμε τη βαρκούλα σαν έφευγε δεμένη πίσω από μια γολέττα, και της φωνάζαμε «στο καλό». Έπιασαν τόπο οι γολέττες εκείνες, το ξέρω. Μα τι κατάλαβες που βρεθήκαμε έρμοι και μοναχοί σαν πλάκωσε το κακό από την Ανατολή! Τα ίδια της Χίος, μόνο κάτι μικρότερα.

Πήραμε όλοι μας τα βουνά. Είτανε νύχτα, και τρέχανε σα λυσσασμένοι κατόπι μας. Μα μεις ξέραμε τα κατατόπια, κι αυτοί δεν τάξεραν. Κ' έτσι γλύτωσαν πολλοί, αν και το χωριό μας ρημάχτηκε. Μα εγώ τέτοια τύχη δεν είχα. Ό,τι περάσαμε από κάτι σπαρτά σκύβοντας και πήραμε το βουνό, άρχισε να κλαίη το μωρό στην αγκαλιά της Χριστίνας! Τι να κάμουμε τώρα! Βύζαξέ το, της φωνάζω. Του κάκου, δε σώπαινε το μωρό! – Φράξε το στόμα του, σφίξ' το στην αγκαλιά σου, για τόνομα του Θεού, και χαθήκαμε! Πάλι του κάκου! Το παιδί όλο τσίριζε.

– Άι, να σου πω, Χριστίνα, της κάνω τότες, άλλον τρόπο δεν έχει. Ή αυτό θα πάη, ή όλοι μας. Κάμε το σταυρό σου, και πέτα το στον γκρεμό! Γλήγορα, γιατί πλάκωσαν! Να, γύρισε να τους δης εκεί κάτω. Σφίξε τα δόντια σου, και στον γκρεμό. Πέτα το, σου λέω, πέτα το, στον γκρεμό, στον γκρεμό, γλήγορα κ' έρχονται, να τους!

Αυτή, που ως τώρα μισογόγγυζε καθώς έτρεχε, άξαφνα βγάζει μια φωνή που αντιάλησε το βουνό. Δε βάσταξε πολύ η φωνή. Γυρίζω να δω, κι άλλο δε βλέπω παρά τον γκρεμό! Τι έκαμα τότες, δεν ξέρω· πρέπει νάπεσα κάτω ξερός. Πρέπει νάμεινα εκεί πολλήν ώρα στα σκοτεινά. Σαν ήρθα στο νου μου, τρομερή ησυχία σ' εκείνο το μέρος! Το μεγάλο το κακό ήταν τώρα κατά το χωριό. Από κει έβγαιναν οι φλόγες, από κει ήρχονταν τα μουγκρητά των θεριών. Κάθισα να συλλογιστώ αν ήταν αλήθεια, αν ονειρευόμουν, αν είμουν τρελλός. Φώναζα τη Χριστίνα, την ξαναφώναζα. Του κάκου, ήταν αλήθεια! Γκρεμίστηκε η Χριστίνα με το μωρό. Να τος ο γκρεμνός! Να το τό βάραθρο! Τι να κάμω τώρα! Ίσως ξη η Χριστίνα, ίσως δεν έπαθε τίποτις, ίσως λογοθύμισε· ας κάμω πως κατεβαίνω, να δω, να την εύρω, να ζήσω ή να πεθάνω μαζί της.

Και κει που έκαμνα να κατέβω, – μπαμ! και σφυρίζει ένα βόλι στ' αντί μου. Αυτό το βόλι μ' έκαμε έξω φρενώ· γένηκα στ' αλήθεια τρελλός. Είχα μαζί μου μια πιστόλα κ' ένα μαχαίρι. Αδειάζω την πιστόλα με χίλιες κατάρες, και τρέχω με το μαχαίρι καταπάνω στο κορμί που μισόβλεπα κατά το μέρος οπούθε ήρθε η τουφεκιά. Όσπου να πάγω κοντά του, αυτός ξαπλώθηκε. Ως τόσο οι τουφεκιές πρέπει νάφεραν κι άλλους κοντά μου, γιατί άκουγα αντρίκιες κουβέντες γύρω. Τι να κάμω δεν ήξερα. Είπα, ας κρυφτώ σε κανένα δέντρο απάνω. Σκάλωσα λοιπό σε μιαν αχλαδιά, και κρύφτηκα. Πώς να φύγω μονάχος μου, χωρίς τη Χριστίνα! Πρέπει να τη βρω, έλεγα, και θα τη βρω. Κάπου θα κοιτάται λιγοθυμημένη. Μια να γλυκοφέξω, και θα τη βρω.

Τρομερή κι ατέλειωτη νύχτα! Κάθουμουν ανάμεσα στ' αχλαδόκλαδα, και τους έβλεπα και περνούσαν: δυο δυο και τρεις, τρεις, πότε τούρκοι, πότε δικοί μας. Όλες τις κατάρες κι όλες τις προσευκές τις άκουσα κείνη τη νύχτα. Κατάντησα σα μεθυσμένος. Φάντασμα θαρρούσα πως είμουνα. Δεν το πίστευα πως είμουν εγώ, πως έπαθα τίποτις.

Πήδηξα κάτω άμα γλυκόφεξε. Ψυχή πια τώρα τριγύρω. Μήτ' από το χωριό δεν ήρχονταν κανένα βοητό, καθώς τη νύχτα. Άρχιζαν και κελαϊδούσαν τα πουλιά σα να μην έτρεξε τίποτις. Πήγα προς τον γκρεμό. Σαν το γίδι κατέβηκα. Κατεβαίνοντας κοιτάζω δυο ασπριδερά πράματα κάτω κάτω. Μου ήρθε ζάλη, και θάπεφτα δίχως άλλο, μόνο που πιάστηκα απ' έν' αγριόκλαδο. Σιγά σιγά φτάνω κάτω, με χέρια ματωμένα, φορέματα ξεσκισμένα, καρδιά μαύρη και σκοτεινή. Δεν το πίστευα πως είταν η Χριστίνα εκείνη, με το μικρό της σφιγμένο ακόμα στην αγκαλιά της. Α δεν είταν από τα ρούχα της, α δεν είταν από το σφιγμένο μικρό, πού να το φανταστώ πως ο ματοκυλισμένος εκείνος κι ο χωματιασμένος ο βώλος είταν – η γυναικούλα μου!

Καιρό δεν είχα για κλάψες και για μυρολόγια. Πέτρα μ' έκαμε η νύχτα που πέρασα. Ο Θεός με λυπήθηκε, και βρέθηκε ένας λάκκος κοντά μου. Τονε μεγάλωσα μ' ό,τι κούτσουρα βρήκα. Και σαν τάθαψα τακριβά μου και τα σκέπασα με χώμα και με πετράδια, και κατρακύλισα απάνω απάνω κ' ένα μεγάλο λιθάρι, και χάραξα σταυρό μ' ένα κεραμίδι, πήρα τα κλαμμένα μάτια, μου κ' έφυγα κατά τα βουνά. Παρακαλούσα ν' ανταμώσω έναν τους μπροστά μου, να δώσω και να πάρω μια μαχαιριά, και να γλυτώσω.»

Εδώ τον πήραν το γέρο τα δάκρια. Δεν μπόρεσε να πάη εμπρός. Δεν μπορούσαμε και μεις πια ν' ακούμε. Αμίλητοι όλοι μας, σα να κοβότανε λείψανο μπρος μας. Όσο για μένα, ανεμοζάλη τον πήρε το νου μου... Σα ψέματα μου φαίνονταν πως ο γελαζούμενος ο γέρο Βασίλης είτανε τέτοιος ήρωας... Τους έμαθα τους αληθινούς ηρωισμούς του κατόπι, τις έμαθα τις παλικάριές του, σαν πήδηξε κι αυτός σε καράβι κ' έσπερνε τρόπο με τους συντρόφους του... Τι να σου τα λέγω αυτά! Άνοιξε την ιστορία, και θα τα δης. Ας σου πω μονάχα πως ήρθε μετά χρόνια πολλά στον τόπο μας караβοτσακισμένος ο γέρο Βασίλης. Κι από τότες δεν ξαναγύρισε στη πατρίδα του παρά μια φορά, που πήγε και ξέχωσε τα κόκκαλα της γυναίκας και του παιδιού του, και τάβαλε στο κοιμητήριο, και τους έκαμε μνημόσυνο, και γύρισε πάλι πίσω, γιατί δικό του δεν μπόρεσε να ξανάβρη κανένανε.

ΣΗΜ. Από τα τέσσερα τα κεφάλαια που ακλουθούνε θα πάρουμε μονάχα μερικά αποσπάσματα. Τα μέρη που αφίνουμε, όσο κι αν είναι ορεχτικά, δε φαίνονται πολύ χρειαζόμενα.

ΙΣΤ' ΠΙΑΣΤΗΚΕ!

Κ' εκεί που καθούμαστε όλοι μας χολοσκασμένοι,

– Αι, φωνάζει ο Αγγελάκος. Τρέχα, γέρο Βασίλη, και πιάστηκε!

Όλοι γυρίζουμε αμέσως κατά την αποτονιά, μερικά βήματα μακριά μας. Το σημάδι στα χαλίκια είταν πεσμένο, το σκοινί τεντωμένο. Και στην άλλη την άκρη, ως είκοσι οργυιές μες στο νερό, ξετινάζονταν κάθε λίγο μεγάλη ουρά και χτυπούσε τα κύματα.

Ξεχνούμε τις πίκρες των σεφεριών, και σηκωνούμαστε στο ποδάρι... Πρώτος ο γέρος έτρεξε και πήρε το σπάγο στα χέρια. Κι αρχινάει και τραβάει κι αφίνει πάλι καλούμα, σαν τεχνίτης θαλασσινός. Οι άλλοι κοίταζαν και δίνανε γνώμες και συμβουλές, πότε από δω να τραβά, πότε από κει, να μην το φευγατίσει το ψάρι. Σιγά σιγά άρχισε και φαινότανε στο γιαλό μέσα. Άστραφτε σαν τ' ασήμι, και χυνότανε σα σαΐτα από τη μια κι από την άλλη, καθώς τραβούσε ο γέρος. Δεν άργησε να βγει έξω. Ήξερε καλά την τέχνη του ο γέρος και το μισοψόφησε με την καλούμα. Κ' έτσι σαν ήρθε στα ρηχά, δεν είχε πια δύναμη το δύστυχο να ξετιναχτή και να ξεκόψει. Είτανε μια χαρά να τη βλέπης σπαρταριστή στα χαλίκια απάνω τη συναγρίδα εκείνη.

Έπρεπε να χάσει τη ζωή του αυτό το ψάρι, να μας τη δώσει εμάς. Έλεγες και γυρίζαμε από γιουρούσι σαν ανεβαίναμε... Εκεί, κάτω από τη μεγάλη την καρυδιά, σιμά στη βρύση, εκεί πηγαίνω ακόμα και καθίζω κάποτε και ρωτώ τις πέτρες και τα δέντρα αν το θυμούνται το φαγοπότι εκείνο!.. Ποιος δεν τραγούδησε εκείνη τη βραδινή!.. Πήγε να βασιλέψη η Πούλια, κι ακόμα γλέντιζαν κοπέλλες, αγόρια, κι αντρόγυνα. Ως κι ο καημένος ο γέρο Βασίλης, σα να μην είταν εκείνος που μας δηγούνταν τα πάθια του στην ακρογιαλιά, ως και κείνος έβγαλε το μαντίλι και χόρεψε, με λουλούδι στάσπρο του κατσαρό. Ως κ' η μακαρίτισσα η γριά μου, που μήτε να χαμογελάει δεν πολυσυνήθιζε, σηκώθηκε στο χορό τη βραδιά εκείνη.

Γλυκοπετούσε η καρδιά μου από τη χαρά που τους έβλεπα όλους και χαίρουνταν, και φύλαγα βαθιά τους κρυφούς μου τους πόνους, τον πόνο της Λενιώς, και της ιστορίας του γέρου.. Σα να τους γλύκαινε τους πόνους εκείνους η καλοτυχιά που έβλεπα γύρω μου, σα να τον αγαπούσα τώρα τον κόσμο με τα δεινά του, το πέλαγο αυτό που σε δέρνουν τα κύματα, μα σε χαδεύει κάποτε κι ο αφρός τους.

ΙΖ' ΛΑΧΤΑΡΕΣ ΚΑΙ ΔΟΥΛΕΙΕΣ

Ανέβηκε ο ήλιος ως μια οργυιά, οι αχτίδες έπαιζαν ανάμεσα στα φύλλα της μεγάλης κληματαριάς μπροστά στο καλύβι, κι όλοι μέσα κοιμούνταν ακόμα. Σηκώθηκα και κατέβηκα στο γιαλό. Μα μήτε να ψαρέψω δεν είχα όρεξη. Κάτι λαχταρούσα, κάτι φούσκωνε την καρδιά μου. Ο κόσμος δε με χωρούσε. Φτερά ήθελα, να πετάξω στο μοναστήρι, να παρακαλέσω τη Λενιώ να προσεύκεται και για μένα, να μ' έχη και μένα στο νου της. Έστερα πάλι, να την καταπείσω ναφήση το μοναστήρι και νάρθη μαζί μου να πάμε μακριά, εκεί που δε μας ξέρη κανένας, σε κάποιο ρημοννήσι, σε κάποια σπηλιά, και κει, μακριά από Τούρκους, να ζούμε σα δυο περιστέρια.

...Όλα όμορφα και γλυκά είτανε γύρω. Όμορφες είταν κ' οι καλαμιές καθώς λυγίζανε με του μπάτη το φύσημα. Γλυκό είταν και το κελάιδημα του κορυδαλού, πιο γλυκό ακόμα το κύμα που μουρμούριζε πλάγι μου και φιλούσε την αμμουδιά.

...Έθελα να πέσω στα κρουσταλέννια τα νερά και να σβύσω τη φλόγα μου ...

...Μερικές μέρες κατόπι, αρχίζει κι ο τρυγητός. Δε χωράτενε του τρυγητού η δουλειά. Κάθε τζίτζικας γίνονταν τώρα μερμήγκι και μάζευε, μάζευε για το χειμώνα. Απ' έξω στέκουνταν ο χειμώνας και περίμενε νάμπη. Πλάκωναν τα πρωτοβρόχια, τάραζαν τη θάλασσα τα μελτέμια, μια στιγμή να χάσουμε δεν είχαμε. Άμε κ' έλα γλήγορα γλήγορα με το καλάθι στον ώμο, να μη χάσουμε τα μαξούλια. Κ' έτσι, γλύτωσαν τα μαξούλια.

ΙΗ' ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ

Είτανε βράδυ βράδυ σαν ξαναπαίναμε στο χωριό ύστερ' από ενάμιση μήνα εξοχή. Άγριο και κρύο φαίνονταν το χωριό. Και το σπίτι ακόμα πιο άγριο. Τα φύλλα της κυδωνιάς σκορπισμένα μες στην αυλή, οι βασιλικοί και τα λούλουδα ξεσποριασμένα στις γλάστρες, στις οροφές να ξεφωνίζουν οι κάργες, κι ο Ιμάμης να ψάλλη «αξαμναμάξι» στο μιναρέ.

Σαν άρχισε να γλυκοφέγγ' η φωτιά στη γωνιά, σαν άρχισε ν' ανεβοκατεβαίν' η Αννούλα και ν' ανοίγη παράθυρα, να κουβεντιάξη με τις γειτόνισσες, να τρέχη από δω κι από κει και να συγυρίζει, άρχισε να χάνη και το σπίτι την αγριάδα του.

Καθίσαμε στο δείπνο οι τρεις μας, δίχως το γέρο. Ο γέρος είχε δουλειές ακόμα να κάμη στην εξοχή. Φάγαμε ήσυχα και δίχως λόγια πολλά. Σα σηκωθήκαμε, πήγα στο παράθυρο να κοιτάξω, νακούσω τίποτις που να με ζωντανέψη. Ησυχία, και μοναξιά! Μήτε τρουξαλλίδες, μήτε βρύσες, μήτε αμπελοβάβρακα!..

...Φέτος, που πατούσα τα δεκατρία, που άρχισε να χτυπάη η καρδιά και να ταξιδεύη ο νους, ο άνεμος σα να βούιζε πιο θυμωμένα ανάμεσ' από τα μισόγυμνα κλωνιά του περιβολιού, οι σκύλοι γαύγιζαν πιο λυσσασμένα στους δρόμους, ο Ιμάμης έψαλλε το «γιατσί» του πιο θλιβερά, το κόλι μούγκριζε με πιώτερο πείσμα, τα γουρλωμένα μάτια του Ταξιάρχη με κοίταξαν πιο αχόρταγα σαν πλάγιασα στη συνηθισμένη γωνιά μου να κοιμηθώ, κ' έβλεπα τα κονίσματα αντίκρυ με τη μισοαναμμένη τους την καντήλα.

Γύριζε από τόνα πλευρό, ξαναγύριζε από τάλλο, και διώξε, αν μπορής, τα χίλια φαντάσματα που τριγυρίζουν το νου σου σε τέτοια νύχτα! Ένα μονάχο από τα φαντάσματα εκείνα, της Λενιώς μου ο πόνος, έσωνε να μου τον κλέψη τον ύπνο.

Ως το πρώτο λάλημα τυραννιούμουν με τους μικρούς μου τους πόνους. Και σαν ξύπνησα, στέκουνταν η μακαρίτισσα η μάννα μπροστά μου, και μου έλεγε πως είταν ώρα για το &Σκολειό&.

ΙΘ' ΠΟΥ ΑΚΟΥΣΤΗΚΕ!

Δάσκαλέ μου, δε θαρχίσω την ιστορία της δασκαλικής σου δω πέρα! Μήτε για τα συνηρημένα, μήτε για τα εις &μι& δεν έχουμε τόπο. Κ' ίσως μήτε αξίζει τον κόπο. Είσαι αρρώστια, και τίποτις άλλο. Λίγος φρέσκος αέρας, και χάθηκες. Έπειτα συ πια τώρα δε φταις. Διδάσκεις αυτά που ζητούμε. Ας έχουμε χάρη στην πετριά μας, που και καλά να φανούμε στον κόσμο παιδιά των αρχαίων, αληθινοί κληρονόμοι τους.

Κληρονόμοι, σε τι; Στην αρετή, στην παλικάριά; «Πολλού γε και δει», δάσκαλέ μου! Κληρονόμοι στ' ανώμαλα ρήματα!

Ποιος να σ' ακούση, κι αν τους το πης, πως για νάχη, το έθνος δική του δύναμη και ζωή, πρέπει και δική του γλώσσα να μιλή και να γράφη. Πως την έχει τη δική του τη γλώσσα, κ' είναι πιο ελληνική από την καμαρωμένη την κορακίστικη! πως για να σταλάξουμε ανθρωπισμό στη ρωμαϊκή την καρδιά, πρέπει να διδάσκουμε, να παρασταίνουμε, και να τραγουδούμε στη γλώσσα της, κι όχι σε γλώσσα που δεν ακούστηκε ποτές αλάκερη σ' ένα σπιτικό, παρά μέρος πρι να φανή ο Χριστός, μέρος σα φάνηκε ο Μωάμεθ, και μέρος θα μιληθή σαν ξαναφανή ο Μεσσίας!

Η γλώσσα γεννιέται και μεγαλώνει στα σπιτικά, σαν κ' εμάς που τη μιλούμε. Έρχεται κατόπι η φιλολογία, τη σιάζει, τη γυαλίζει, πετάει βαρβαρισμούς κ' ιδιώματα, φτιάνει καινούρια στολίδια, και στρώνει εθνική γλώσσα που γίνεται όμορφη, είναι και ζωντανή. Τους &τύπους& της όμως ποια φιλολογία να τους αλλάξη, και γιατί; Οι Αθηναίοι σαν άκουγαν τους ρητόρους τους και μιλούσανε με τη σπιτήσια γραμματική τους, δεν τους παραξενεύουνταν. Εμείς τάχα γιατί τόσο ακαταδεξιά!

Ποιος κάθισε να συλλογιστή ταπέραντο το χασομέρι, ταπέραντο το κρίμα, που αναγκάζεται το ρωμιόπουλο να ξεμάθη μια γραμματική και να μάθη μιαν άλλη, άφησε που μήτε τη μια δεν μπορεί να ξεμάθη, μήτε την άλλη δεν καλομαθαίνει; Ποιος άνοιξε κορακίστικο βιβλίο, και να το κλείση μάνι μάνι, και να πάη στους δασκάλους να πη. Φτάνει σας πια, το παραξηλώσετε· πήρετε την πόρτα στον ώμο σας. Σας ορίσαμε δασκάλους, και μας βγαίνετε ιστορικοί, ρητόροι, δαιμόνοι. Ως κ' εφημερίδες μας γράφετε! Πού ακούστηκε τέτοιο πράμα! Έστερ' από τους παλαιούς τους Αιγυπτίους παπάδες, σε ποιο έθνος έγεινε μονοπώλι η γλώσσα κ' η σοφία; Αμέτε στο καλό. Αφήστε τη φιλολογία στα χέρια των παιδιών του λαού, να μάθη κι ο λαός κατιτίς. Διδάξτε το έθνος ναγαπάη και να σέβεται την καταφρονεμένη του τη γλώσσα, να πάρη λιγάκι απάνω του, και να μας το δείξη πως ζη.

Ποιος πήγε, μα και ποιος έμεινε να τα πη αυτά στους δασκάλους! που μας έχει όλους από τη μηχανή του βγαλμένους, άλλον κουτσό, άλλον τυφλό, κι άλλον αλλοίθωρο! Σύγκριση δεν έχει ο Τούρκικος ο ζυγός με τη δύναμη του δασκαλισμού μας! Όλοι μας μαζί του πηγαίνουμε τώρα, γιατί όλοι μας φορούμε τα γυαλιά που μας έβαλε. Και το νόστιμο, εκείνοι που γράφουνε σήμερα τα χερότερα κορακίστικα είναι κ' οι πιο φανατικοί οπαδοί τους. Άμα κανέννας δεν ξέρη να καλοκλίνη το &κύων&, σκυλί γίνεται αν του προσβάλης την κορακίστικη. Ρωμαϊκό κι αυτό. Κι αυτό με το λόγο του. Από την πολλή την εθνική μας την περηφάνεια, ταγαπούμε τα σκουλήκια που κρυφοτρών τη ρίζα της ρωμιωσύνης.

Χαρήτε το καλοί μου σοφοί, για τα σας έγεινε το έθνος! Τυραννείτε το, και μη φοβάστε! Μια κατάρρα δε θα σας ξεστομίση το έθνος.

Κ' ΞΑΠΛΩΜΕΝΟΣ

Έτυχε ποτέ σου να δης φάντασμα, από μέσα κιβούρι, κι απ' έξω άσπρο, καθάριο σεντόνι; Να τρομάξεις, και να πολεμάς να το ξεφύγεις, κι όλο να τακολουθάς το στοιχειό; Να τρέμουν τα σκέλια σου, και να μην πέφτης χάμω, μόνο να πηγαίνεις κατόπι του ώσπου να σε φέρνει στο Κοιμητήριο, να σου δείχνει τα μνήματα ένα ένα, να σε κάνει να διαβάξεις τις πλάκες τους, να γονατίζεις εμπρός τους, ύστερα να σε προστάξει να ξαπλώνεσαι και να θαρρής πως είσαι και συ θαμμένος μέσα στο Κοιμητήριο; Να το ξέρεις πως μπορείς να σηκωθείς, να τρέξεις και να φύγεις έξω στο ζωντανό τον κόσμο, και πάλι να μην μπορείς, γιατί δεν το θέλει το φάντασμα; Κ' έτσι να γίνεται η θέλησή του δική σου, και να μένης εκεί ξαπλωμένος και μισαποθαμμένος, και να φαντάζεσαι πως σ' έχουνε σκεπασμένο και με μνημείο μαρμάρينو, με γράμματα χρυσωμένα απάνω του, μ' άλλα λόγια πως πέθανες, δοξάστηκες, αποθεώθηκες;

Τέτοιο φάντασμα δεν είδες μαθές; Δεν ξαπλώθηκες ποτέ σου σε τέτοιον τάφο; Καλότυχος άνθρωπος! Δεν είδες λοιπόν δάσκαλο, δεν πήγες ποτέ σου στο «Ελληνικό»! Εγώ καθώς βλέπεις, έμεινα εκεί ξαπλωμένος τέσσερα χρόνια. Τι λέγω τέσσερα! Άλλα δεκατέσσερα, κι άλλα εικοσιτέσσερα χρόνια, ώσπου πέρασε κάποιος και μου πάτησε το πόδι, και πήδηξα και με το συμπάθειο, βλαστήμησα, κι από την ομιλία μου το κατάλαβα πως δεν είμουνα πεθαμμένος, μόνο πως ονειρεύουνται τόσα χρόνια! Κρίμα, κρίμα στα εξήντα μου χρόνια! Πού να τα ξαναβρώ πια τώρα!

Εννιά μήνες Ελληνικά, και ξαπλώθηκα. Χάθηκα μέσα στα όνειρα!

Τόβλεπα θεοφάνερα πως σε λιγάκι θα γράφω και γω σαν το δάσκαλο.

Μα και σαν τον Όμηρο, φίλε μου!..

... Μ' άκουγε ο γέρο Βασίλης στην Ξέταση, σαν πέρασε κείνος ο χρόνος, και δάκριζαν τα μάτια του από τη συγκίνηση. Κ' η γριά η καημένη με κοίταζε και δε χόρταινε. Θα προκόψει αυτό το παιδί, έλεγαν όλοι!

ΚΑ' ΧΑΛΑΣΜΟΣ ΚΟΣΜΟΥ

Παράξενο το βράδυ εκείνης της Κεριακής που ξετάστηκα. Η θάλασσα φαινότανε σα λιγοθυμημένη. Τα βουνά γύρω καθρεφτιζόντανε μέσα της πέρα και πέρα με την αστροφεγγιά. Φύλλο δε σάλευε. Βγήκαμε στον ηλιακό ν' ανεσάνουμε, οι τρεις μας, κι ο γέρος. Τώρα που πήγαινε καλά το χτήμα και τονε βοηθούσε και παραγυιός, τονε βλέπαμε συχνότερα σπίτι το γέρο. Καθίσαμε, και σα μιλήσαμε για την Ξέταση, γύρισε ο λόγος και στις δουλειές, στα στερνά μας. Είταν όλοι της γνώμης να μείνω Σκολειό, και να μάθω. Η Αννούλα δεν είχε πια την ανάγκη μου. Η προίκα της ήταν έτοιμη· και χάρη στο γέρο, δεν έλειπε μήτ' ο γαμπρός. Ο γυιός του Καπλάνη μελετούσε να γυρίση από την ξενιτειά σε κανένα χρόνο. Τα βόλεψε όλα ο γέρος με την Καπλάναινα. Ο σκοπός του είτανε να στεριώσει τη νύφη στο χτήμα μαζί με το γαμπρό, και να κλείση τα μάτια του αναπαμένος. Έλεγε λοιπόν, κ' η μακαρίτισσα συμφωνούσε, να μάθω εγώ καλά τα γράμματα, να βγω ύστερα πραγματευτής, και σα γυρίσω, ν' αγοράσω άλλα δυο χτήματα που είτανε φόβος να περάσουνε σε τούρκικα χέρια. Κ' έτσι να ριζώσω και γω στο Μεσοβούνι, να καμαρώνη κ' η γριά τα δυο της παιδιά νοικοκυρεμένα.

Όλη αυτή την ώρα η Αννούλα πότιζε γλάστρες, και τραγουδούσε. Εκεί απάνω, ακούμε μεγάλο βοητό. Δεν μπορούσε να είναι βροντή, γιατί σύννεφο δεν είχε στον ουρανό. Δεν προφτάξαμε να ρωτήξουμε ένας τον άλλον τι είναι. Βλεπιούμαστε αμίλητοι και χλωμοί. Ό,τι σάλεψε τα χείλη του ο γέρος να μας πη κάτι, κι άρχισε να τραντάξη όλο το σπίτι, αρχίσανε να τρίζουν όλοι οι τοίχοι.

– Σεισμός! κρυφοφώναξαν οι γυναίκες.

Σαν τρελλοί σηκωθήκαμε και τρέξαμε κατά τη θύρα του ηλιακού. Ο γέρο Βασίλης τότε φωνάζει και μας λέει να σταθούμε. Σταθήκαμε μια στιγμή. Σταμάτησε ο σεισμός. Κάμαμε το σταυρό μας.

– Τώρα τρέχατε, κ' ίσια στο περιβόλι, μας λέει ο γέρος τρομασμένα και βιαστικά.

Μπαίνουμε στο σπίτι, κατεβαίνουμε τη σκάλα, ερχούμαστε στην πισόπορτα, και βγαίνουμ' έξω. Τι φωνές, τι τσιριχτά σ' όλη τη γειτονιά!

– Δόξα νάχη ο Θεός που δε βάσταξε πώτερο! μουρμούριξε η μακαρίτισσα. Και κει που τόλεγε, ξανάρχεται μεγαλύτερο βοητό από τα βάθια της γης, κ' ύστερ ' από το βοητό μεγαλύτερο τράντασμα. Ακούγαμε τους τοίχους που κατρακυλούσαν από παντού. Τα χάσαμε, και δεν μπορούσαμε να σαλέψουμε από κοντά από τον τοίχο μας. Άξαφνα γκρεμίζεται κι αυτός ο τοίχος, και κατρακυλιούνται αμέτρητες πέτρες τριγύρω μας. Πέτρες, πέτρες, κ' ένα σύννεφο σκόνη.

Τίποτις άλλο δε θυμούμαι της τρομερής εκείνης βραδιάς, παρά που ήρθαν κατόπι μ' αναμμένα δαδιά, και σήκωναν πέτρες, και φώναζαν, κι αναστέναζαν, κ' έκλαιγαν. Μου φαινότανε σα να είμουνα μισοθαμμένος. Δεν πονούσα πουθενά, μα θαρρούσα πως σε δύο κομμάτια χωρίστηκα. Έτσι κι ο νους μου είτανε χωρισμένος. Δεν καλόνοιωθα τι έτρεξε, μα έβλεπα, έβλεπα τις πέτρες που σήκωναν, τα ξύλα που τραβούσανε σιγανά, τη σκόνη που μ' έπνιγε. Έβλεπα και το γέρο το Βασίλη, ξεσκισμένο, λαβωμένο, χωματιασμένο, να τους φωνάζη όλους με βραχνιασμένη φωνή, «προσέξτ' από δω, παιδιά, τραβάτ' από κει». Ύστερα ένοιωσα πως δεν είμουν πια θαμμένος, πως με σήκωναν. Κατόπι βρέθηκα στρωμένος σε μέρος που με το φως ενός φαναριού με κοιτάζανε, με ψάχνανε, μ' έδεναν, κ' ύστερα ύστερα βυθίστηκα, και πια δεν έβλεπα τίποτις, δεν άκουγα τίποτις.

ΚΒ' ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ ΑΚΟΜΑ

Πρέπει ακόμα δυο λόγια να πω, πρι να κλείσω την ιστορία μου.

Άσπρισαν τα μαλλιά μου, κι ακόμα τρέμω σαν την ανιστορήσω την καταστροφή εκείνη του σπιτιού, του χωριού, της μάνας μου και της αδερφούλας, σα συλλογιόμμαι πως την ώρα που με σήκωναν από το χάλασμα και με βάζανε στην τέντα με το σπασμένο το πόδι, κοίτονταν κ' οι δυο τους άψυχες κάτω από τις μαύρες τις πέτρες.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.